b: زورکی والۍ ئ :- لکه: چوکۍ -خولۍ -تنکۍ- انجلۍ ....

c: الف :- د بې سا نومونو په اخرکې راځي لکه: خندا -ژړا- نڅا ...

d: اوږد واو :- لکه: زانګو- ښارو- پیشو ...

e: څرګنده (ي) :- لکه: تیږې -دوستي- خپلوي ... مګر په نسبتي صفتونو کې څرګنده (ی) د مذکر لپاره راځي لکه: دوبي- موچي -ربابي- توپچي ....

f: اوږده (ې) :- د مذکر لپاره نه راځي لکه: لرې -مڼې -کېلې- شېدې ملګرې ....

دمؤنث ډولونه

په پښتو کې مؤنث په څلور ډوله دی:

۱- حقیقي غیر لفظي (ساکښ بې نخښې) :- هغه دی چې دی وساکښ نوم وي او تانیث نخښه پکې نه وي. لکه :- خور- مور- ترور- لور- انږور ...

۲- حقیقي لفظي مؤنث (ساکښ نخښه وال) : هغه دی چې دی وساکښ نوم وي او د تانیث نخښه هم پکې وي. لکه :- ښځه -غوا- اسپه -چرګه ...

۳- غیر حقیقي لفظي مؤنث (بې ساه نخښه وال) : چې د بې ساه شیانو نوم وي او د تانیث نخښه هم ولري. لکه :- لښته- پاڼه -غرمه- رڼا ...

۴- غیر حقیقي غیر لفظي مؤنث یا سماعي مؤنث (بې ساه بې نخښې) :- چې دیو بې ساه شي نوم وي او د تانیث نخښه هم پکې نه وي. لکه: میاشت -ورځ- منګل- مېچن- برېستن ....

مؤنث جورونه

په پښتو کې د مذکر او مؤنث د پېژندنې لپاره دوه لارې موجودې دي:

یوه لاره داده چې د مذکر او مؤنث لپاره جلا جلا نومونه اېښودل شوېدي او یو تر

بله سره په لفظ کې ارتباط نه لري لکه: پلار- مور- لور- زوی . . . .

بله لار دا ده چې مؤنث نوم دیوې قاعدې سره سم د مذکر څخه جوړ شوی وي؛ او په لفظ کې یو تر بله سره ارتباط لري دې قسم ته قانوني مؤنث وايي او ددې د جوړولو قاعدې په وروسته ډول دي،

۱- هغه مذکر نوم چې په آخر کې يې نرمه (ی) وي؛ که چېرې په اول او منځ کې خج نه وي د مذکر (ی) په زورکې واله (ۍ) بدلېږي؛ او که چېرې په اول کې خج راغلی وي نو آخره (ی) په اوږده (ي) بدلېږي او مؤنث ترې جوړېږي.

اول قسم		دوهم قسم	
مذکر	مؤنث	مذکر	مؤنث
اوسنی	اوسنۍ	ملګری	ملګرې
کابلی	کابلۍ	تږی	تږې
لېونی	لېونۍ	وږی	وږې
پردی	پردۍ	غلی	غلې

۲- هغه نوم او صفت چې په منځ کې يې ساکن (واو) یا (ی)، راغلی وي؛ که جمع لري او په جمع کې د منځ توری یا په (الف) بدل شوی وي یا غورځېدلی وي، نو په مؤنث کې د منځ کومکي توري غورځېږي؛ او په آخره کې څرګنده (ه) زیاتېږي لکه: مذکر: سور- زوړ- موړ- کوڼ . . . . مؤنث: سره- زړه- مړه- کڼه . . . .

۳- هغه نومونه او صفتونه چې په آخر کې يې اصلي توري راغلي وي یوازې د څرګندې (ه) په زیاتولو مؤنث کېږي لکه: مذکر: چرګ- زرګ- زرور- لیکوال . . . .
مؤنث: چرګه- زرګه- زروره- لیکواله . . . .

یادښت: ټول صفات چې جمع نه لري او یا په جمع کې يې کومکي توري په الف نه

بدلیږي د دغه قانون لاندې راځي ؛ یعنې یوازې په آخرکې ښکاره (ه) زیاتیږي لکه د مذکر مثالونه :- تور- توړل - غټ - اوم - اوږد .... مؤنث :- توره - توړه - غټه - اومه اوږده ....

٤ - په پښتوکې ځینې مرکب صفات هم شته چې مذکر او مؤنث لپاره یوشان راځي او غالباً په آخرکې کومکي توري موجود وي. لکه :- ښکاره - ښه - داړ - آشنا یوازې - نږدې - لاهو ...

مفرد او جمع

نوم د شمیر او کمیت له مخې په دوه ډوله دی ؛ مفرد او جمع .

مفرد :- هغه دی چې پر یو شي یا یو کس باندې دلالت وکړي لکه ؛ هلک - ونه - لرګی....

جمع :- هغه ده چې دیونه پرته یا تو شیانو او کسانو دلالت وکړي لکه :- هلکان - ونې - لرګي....

په پښتوکې ټولې جمعې د مفرد څخه د ځینو علامو په راوړلو جوړیږي د نارینه جمع علامې دا دي ؛ (ی - ه - ګان - اه - یان - ان - اونه) . او د ښځینه جمع علامې دا دي، لکه :- (ی - ې - ګانې - وې) . د نارینه جمع د جوړولو قاعدې په وروسته ډول بیانیږي ؛

۱ - هغه مفرد نوم او صفت چې په پای کې نرمه (ی) راغلې وي په جمع کې یې دغه (ی) په ښکاره (ی) بدلیږي . لکه ؛

د مفرد مثالونه :- ستوری - نوی - لوښی - اغزی .. د جمع مثالونه :- ستوري - نوي - لوښي - اغزي....

یادونه :- په دې قسم نومونو کې ساکښ نومونه یا صفتونه د مفرد په آخرکې د (ان) په راوړلو جمع کیږي ؛

د مفرد مثالونه : میږی - بناپیری - زمری ... د جمع مثالونه ؛ میږیان - بناپیریان - زمریان ...

۲- هر نوم او صفت چې په آخر کې ښکاره (واو) یا الف یا اصلي (ه) راغلی وي د - (ګان) په راوړلو جمع کېږي. لکه:

د مفرد مثالونه :- تالو - بارخو - بابا - جولا - ساده ....

جمع یې : تالوګان - بارخوګان - باباګان - جولاګان - ساده ګان ....

۳- ساه کښې صفات چې په آخر کې یې ښکارنده (ی) یا ښکارند (واو) راغلی وي د (ان) په راوړلو جمع کېږي لکه:

د مفرد مثالونه :- موچي - دوبي - لاپو - خېټو ....

جمع یې :- موچیان - دوبیان - لاپوان - خېټوان ....

۴- هر صفت چې په منځ کې یې (واو) یا (ی) راغلی وي او دغه (واو) او (ی) په مؤنث کې غور زبدلی وي، نو په جمع کې یې هغه په (الف) بدلېږي او پای کې یې کوچنۍ (ه) زیاتېږي؛ د مفرد مثالونه لکه: پښتون - ړوند - روڼ - تریخ ... د جمع مثالونه لکه :- پښتانه - ړانده - راڼه - تراخه ....

۵- ځینې دوه توریز او درې توریز صفات د کوچنۍ (ه) په زیاتولو جمع کېږي لکه د مفرد مثالونه :- غل - مل - مړ - شین - اوم ... د جمع مثالونه :- غله - مله - مړه شنه - اومه ....

۶- هغه نومونه او صفتونه چې په آخر کې اصلي حرف راغلی وي که ساه کښې وي عموماً د (ان) په زیاتولو سره او که بې ساه وي د (ونه) په زیاتولو جمع کېږي د مفرد مثالونه :- چرګ - اوښ - ځوان - کور - کال .... د جمع مثالونه :- چرګان - اوښان ځوانان کورونه - کلونه - توپکونه ....

ښځینه جمعې

د ښځینه جمعو د جوړولو قاعدې او علامې په وروسته ډول دي :

۱- هر مفرد مؤنث نوم چې په آخر کې یې (واو) یا (الف) وي د (گانې) په زیاتولو جمع کېږي لکه:-

جمع	مفرد	جمع	مفرد
ژړاگانې	ژړا	زانگوگانې	زانگو
رڼاگانې	رڼا	پیشوگانې	پیشو
غواگانې	غوا	ورشوگانې	ورشو

یادونه:- ځینې پښتانه د (الف) نومونه د (وې) په راوړلو جمع کوي لکه:-

ژړا - ژړاوې، غوا - غواوې، رڼا - رڼاوې، انا - اناوې . . . .

۲- هر مفرد مؤنث نوم چې په آخر کې یې ښکاره (ی) یا زورکې واله (ۍ) راغلې وي که ساکښ وي په (گانې) جمع کېږي او که یې ساه وي په زورکې واله (ۍ) راځي لکه:

جمع	مفرد	جمع	مفرد
دوستۍ	دوستي	مامۍگانې	مامۍ
ودانۍ	وداني	انۍگانې	انۍ
دښمنۍ	دښمني	بوډۍگانې	بوډۍ

۳- کوم مؤنث نومونه چې په آخر کې یې اوږده (ی) راغلې وي په پوهنو په (انې) جمع او په ناپوهنو عمومي صفاتو کې جمع نه لري بلکه د مفرد او جمع لپاره یو شان راځي لکه:-

ناپوهن او عمومي صفات		پوهن	
جمع	مفرد	جمع	مفرد
ورغومي	ورغومي	ناوياني	ناوې
تلونکي	تلونکي	خواښیانې	خواښې

۴- هغه مفرد مونث نومونه چې په آخر کې یې (ه) وي یا په جمع کې یې (ه) په اوږده (ې) بدلیږي. لکه:

مفرد	جمع	مفرد	جمع
کته	کتې	مالکه	مالکې
ختته	ختې	پخه	پخې
پانه	پانې	چرګه	چرګې

یادونه:- هر کله چې ټول سماعي مؤنثات په آخر کې (ه) لري نو ځکه یې جمع په اوږدې (ې) سره جوړیږي. لکه:- غېږ- غېږې، لمن- لمنې، لار- لارې، ځنګل- ځنګلې....

۵- د نسبتي صفاتو او شریکو صفاتو ښځینه جمعې له نارینه جمعو څخه د (ې) په زیاتولو جوړیږي. لکه:

مذکر جمع	مؤنث جمع	مذکر جمع	مؤنث جمع
دوبیان	دوبیانې	ساده ګان	ساده ګانې
موچیان	موچیانې	آشنا یان	آشنایانې
کابلیان	کابلیانې	معلمان	معلمانې

۶- د معنوي مؤنثاتو جمعې د یوې قاعدې لاندې نه راځي او په ورو ستر دول جوړیږي. لکه:

مور- میندې	ترور- ترېندې	نجلۍ- نجونې	خور- خویندې
بنه- بنې	لور- لوڼې	ترور- ترورانې	ورندار- ورندارې

د اسم حالتونه

د نوم حالتونه په دوه ډوله دي؛ معنوي او لفظي. لومړی غواړو چې د نوم

معنوي حالتونه وبنيو ؛ دنوم مشهور حالتونه څلور دی چې په وروسته ډول ښودل کیږي ؛

۱- **فاعلي حالت** :- کوم نوم چې په جمله کې فاعل وي ؛ یعني یو کار له هغې څخه صادرشي او یا ورپورې تړلی وي هغه حالت ته فاعلي حالت وایي لکه : زلمی خط لیکي - توریکی کورته ځي) په دې جملوکې : (زلمی اوتوریکی) دواړه فاعلي حالت لري.

۲- **مفعولي حالت** :- که چېرته یونوم په جمله کې مفعول واقع شي دغه حالت ته مفعولي حالت وایي لکه : بریالی ډوډی خوري - ملالي سبق وایي. په دې جملوکې (ډوډی او سبق) په مفعولي حالت کې دي.

۳- **ندایي حالت** :- که چېرته یونوم ته غږ یا ندا ورکړل شي نو د هغه نوم - ندایي حالت دی لکه :- ای وروره ! ای هلکه ! ای خورې ! په دې جملوکې ورور هلک - خور... ندایي حالت لري.

۴- **ارتباطي حالت** :- که چېرې یو نوم د ارتباط د اداتو سره استعمال شي او د ارتباط توري ورځنې دمخه یا وروسته راشي نو هغه نوم ارتباطي حالت لري.او د - لکه :- له کوره راغلم - بازارته ځم - ملالی ته قلم ورکړه . په دې مثالونوکې : کور - بازار - ملالی - ارتباطي حالت لري اود ارتباط توري په کې (ته - له) دي. په پښتو کې د ارتباط توري دادي :- په - پر - د - تر - له - ته - نه - څخه - ځینې - سره ...

۵- که چیرې دوه نومونه د (د) پواسطه له یو بل سره ارتباط پیدا کړي نو هغه وخت ورته اضافي ارتباط وایي. په اضافي ارتباط کې لومړی مضاف الیه او وروسته مضاف راځي.لکه :- دزلمي قلم - داختر ورځ - دکابل مني.اوکه مضاف الیه د (مې - دې - یې) ضمیرونه وي نو بیا مضاف دمخه راځي لکه : قلم مې راکه.کتاب دې څه شو...

د نوم لفظي حالتونه

په پښتو کې نومونه د آخر د تغییر په لحاظ په څو ډوله دي؛ د لته د نومونو لفظي حالتونه په وروسته ډول ښودل کېږي؛

۱- هغه نوم چې په نرمه (ی) ختم شوی وي په ندایي حالت کې مفتوح راځي او فتحه یې په (ه) لیکل کېږي په فاعلي او ارتباطي حالت کې د جمع په شکل اوړي یعنې نرمه (ی) یې په څرګنده (ي) بدلېږي او په نورو حالتونو کې په اصلي شکل راځي. لکه: ای زلمیه! (ندایي حالت) زلمي خط ولیکه (فاعلي حالت) په منګي کې اوبه نشته (ارتباطي حالت) ای سړیه - توربالي سبق ووایه (اصلي حالت) ....

۲- هغه صفت چې په منځ کې (و) وي په ندایي حالت کې مفتوح او په فاعلي او ارتباطي حالت کې د جمع په صورت راځي. لکه: ای پښتونه! واړه هلکانو وخندل - بې ننګي د پښتون مرګ دی.

۳- کوم نومونه چې په صحیح حرف ختم وي په جمع کې (ان - ونه) راځي په ندایي حالت کې مفتوح او په نورو حالتونو کې په اصلي صورت راځي لکه: ای ځوانه! ای هلکه! ای باده! ای کوره! ....

یادونه:- دغه راز نومونه د (له - تر - یې - نا) له اداتو سره هم مفتوح راځي. لکه:- بې فکره سړي - ناشکره دی - تر کوره پورې ځم - له کوره راغلم ....

۴- سماعي مؤنث او په (ه) او په څرګند (ي) مختوم مؤنث په ندایي - فاعلي او ارتباطي درې واړو حالتونو کې په جمع بدلېږي. لکه:- ای مېرمنې! نن د ښادۍ ورځ ده - دښمنۍ د پېر کورونه وران کړل ....

۵- هغه معنوي مؤنث چې په صحیح حرف ختم وي په ندایي حالت کې

ېې په آخر کې او ږ ده (ې) زیاتیږي د (له - بې - تر) سره مفتوح او په نورو حالتو کې په خپل شکل راځي لکه :- ای مورې ! ای خورې ، له موره بل څوک خوږ نشته دا هلک بې موره دی ، دی تر موره ورسوئ .

٦- د جمع او اسم جنس نومونه چې په څرګنده (ي) یا اوږده (ې) یا په (ه) مختوم وي په ندايي - فاعلي او ارتباطي حالاتو کې د آخر (ه - ی) په اوږ دواو بدلیږي. لکه : ای سرو - میلمنو دودی وخوره - ای ښځو ....

٧- هغه مذکر او اسم جنس چې په صحیح حرف ختم وي په ندايي - فاعلي - ارتباطي حالاتو کې یې اخرته کوچنی (و) زیاتیږي. لکه : ای هلکانو ! دغمو نرخ څنګه دی - ای ځوانانو ! داوښانو بارونه درانه دي ....

یادګیرنه

الف :- ټول صفات چې جمع نلري که چیرې موصوف یې جمع وي نو په دریو وارو حالاتو کې یې آخرته (و) زیاتیږي. لکه : ای غمجنو ! لږ وکسانو کار وکړ - ای شتمنو ! ډیرو خلکو خبرې وکړې ....

ب :- په پښتو کې مصدر د جمع مذکر حکم لري او په دغه دریو وارو حالاتو کې په آخر کې یې (و) زیاتیږي. لکه : ډیرو لیکلو ستړی کړم - دا د خوړلو څښلو وخت نه دی ...

په مینځلو به یې سپین نکړې بابوجانه - هر لګی چې دوږه اصل یې تور وي

نه بدلیدونکي نومونه

هره ژبه د نورو ژبو لغاتو ته اړه ده او یوه اندازه دخیل لغات پکې موجود وي، په پښتو کې هم د عربي او ځینې نورو ژبو لغات ننوتي دي - مګر دغه ټول لغات د پښتو د قانون تابع دي چې په وروسته ډول بدل کیږي :

۱- هغه نوموونه چې په پای کې (الف) راغلی وي لکه: حمید په خندا راغی - ای کاکا! دادا مې راته یو ښه قلم راوړ....

۲- هغه نرینه نوموونه چې په کوچنی (ه) ختم وي لکه: ای نیکه، زلمي ته خپل تره قلم ورښه....

۳- هغه نوم چې په پای کې یې ښکاره (واو) یا اوږد (واو) وي لکه: ای ښاروه پیشو غوښه وتښتوله....

۴- هغه نوم چې په زورکې واله (ی) ختم وي لکه: ای انجلۍ- ږلې دونو پانې هم توی کړې....

۵- هغه نوم چې په اوږده (ې) ختم وي لکه: ای ملګرې- دې دوږی پخه کړه....

۶- هغه نرینه نوم چې په ښکاره (ي) ختم وي لکه: ای دوبي- موچي بوټونه وګنډل....

۷- هغه مذکر نوم چې په ښکاره (ه) سره ختم وي لکه: ای پیاده- میلمه دوډۍ وخوړه....

په پښتو کې د پردو لغاتو قانون

هره ژبه د نورو ژبو لغاتو ته اړه ده او یوه اندازه دخیل لغات پکې موجود وي، په پښتو کې هم دعربي او ځینې نورو ژبو لغات ننوتي دي. مګر دغه ټول لغات د پښتو دقانون تابع دي چې په وروسته ډول ښودل کیږي:

۱- هغه عربي مصدرونه او لغات چې په آخر کې یې (الف-ع-ح) وي په پښتو کې مؤنث استعمالیږي لکه: ابتداء- اوس دکار ابتداء ده، اصلاح- دو وتر منځ اصلاح په کار ده... تفریح- ترفیع... مفاهمه- په هر کار کې یو تر بله مفاهمه

اوهر يو بيل بيل او ځانته بيل ډول، بيل رنګ، بيل رسم الخط او بيل آوازونه لري او لکه څنګه چې يې ويونکي په ډلو او خيلونو تقسيم دی دغسي د ژبې آوازونه تلفظ او د ادا طرز يې هم تقسيم دي او هر يو د بيل بيل د خيل او ډلې نمايندګي کوي ليکن باوجود د تلفظ او د ادا طرز د اختلاف نه د پښتو ژبې په ليک کې يو نه بېليدونکی اتحاد موجود دی .

۳- اګر که د پښتو ژبې سره باوجود د زوروالي پوره ادبي پانګه نشته خو بيا هم چې څه موجود دي هغه د پښتو ژبې د هر دورې نمايندګي د پاره او د دغه دور د کړو وړو او خصوصياتو پوهې له پاره کافي دي د پښتو ادب زده کړه به مونږ ارو مرو د سانسکرت او فارسي ژبې د ادب په تقابلي مطالعه ترسره کوو ولې چې دا دواړه ژبې د پښتو خويندې دي او بيا کشرې خويندې دي د دې کشرو خويندو د مطالعې په ذريعه مونږ د پښتو ژبې ريښو مطالعه کوو او د پښتو ژبې ريښې که مونږ رابرسېره کړو نو دا په حقيقت کې د نورو ژبو سره لاس کول دي.

۴- د پښتو ژبې ليک د نورو ژبو د ليکونو غوندې د ښي خوا نه چپ يا کيڼ طرف ته او د کيڼ طرف څخه ښي خوا ته حرکت کولای شي او د بلې خوا د آوازونو (اصواتو) په لحاظ دا ژبه د نورو څخه زياته جامع ده ولې چې په دې ژبه کې د نورو ژبو د الفاظو د جذب کولو اهليت زيات دی په اردو، عربي، فارسي، انګرېزي کې يو داسې لفظ نشته چې ګوندې پښتو رسم الخط کې نه ليکل کېږي مګر د پښتو ډېر داسې توري او لفظونه شته چې د دغه ژبو کې يې هډو درک نشته لکه د انګرېزي ژبې *MOTOR* ته پښتو رسم الخط کې د موټر شکل ور کړی او دا لفظ يې خپل کړی دی ليکن په انګرېزي د رڼا (رڼا) لفظ ته سم ځای نشته که ډېر زور وي نو په دغه ژبه کې به ورته د (RANA) ياد — (RANRA) شکل ور کړ کېږي او د (رڼا) دواړه انګرېزي شکلونه د (رڼا)

ښه ده . توقع : ډېره توقع لرم ... اطلاع - موضوع . . .

۲- هغه فارسي یا عربي الفاظ چې په پای کې یې اوږد (واو) یا څرګنده (ي) یا (اه) راغلی وي مؤنث استعمالېږي . لکه : ګفتګو - ډېره ګفتګو مه کوه ، جستجو : جستجو یې کړې ده . دانشګاه - دا دانشګاه ده . مثنوي - رباعي - آګاه . . . .

۳- د عربي هغه ټول مصدرونه او کلمې دغه شان د نورو ژبو هغه ټولې کلمې چې په آخر کې یې اصلي توري وي مذکر استعمالېږي لکه : اعتدال - په هر کار کې اعتدال ښه دی . تعصب : تعصب ، بدکار دی . . . .

۴- ټول عربي صفتونه چې په اصلي حرف ختم وي په پښتو کې د (ه) زیاتولو مؤنث کېږي لکه : خدمتګار - خدمتګاره - عاقل - عاقله - فاضل - فاضله . . .

۵- هغه عربي مصدرونه او کلمې چې په (ه) یا په مفتوح (ع ح) ختم وي په آخر کې د (ې) په راوړلو جمع کېږي لکه : مناظره - مناظرې - معامله - معاملې - رقعه - رقعې . . . .

٦- هغه عربي مصدرونه او نورو ژبو کلمې چې په آخر کې یې (الف) وي د (ګانې) او (وې) په راوړلو جمع کېږي لکه : التجا - التجاګانې - التجاوې ، دعا - دعاګانې دعاوې . . . .

۷- کوم نومونه چې په (ع ح) ختم وي او مخکې ترې (الف) (واو) پیښ ی) وي او دغه راز هغه نومونه چې په اوږد (واو) یا څرګنده (ي) ختم شوی وي دغه ټول د (ګانې) په راوړلو جمع کېږي لکه : اطلاع - اطلاع ګانې - اختراع - اختراع ګانې ارزو - ارزوګانې . . . .

۸- هغه عربي نومونه او مصدرونه چې په اصلي حرف ختم وي ساکښ یې په (ان) او بې ساه یې په (ونه) جمع کېږي . لکه : علم - علمونه ، انعام - انعامونه انقلاب - انقلابونه . . . .

۹- که چیرې عربي نومونه او مصدرونه چې د جمعې په دول استعمال شي نو په پښتو کې د جمع مذکر حکم لري. لکه: انعامات یې ورکړل - نن اطلاعات راغلي دي....

۱۰- د تولو عربي جمعو په آخر کې په ندايي - ذاتي - ارتباطي حالاتو کې کرچنی (و) زیاتیږي لکه: ای حوادثو! مطالبو، فکر کول ښه دي. حوادثو ویرولم....

۱۱- هغه عربي نومونه چې په (ع ح) مفتوحه سره او په (ه) ختم وي. په دې واړه حالاتو کې یې (ه) او فتحه په (ی) بدلیږي لکه: داد مناظرې وخت نه دی. د فتح په وخت کې خوشحالي ډیره وي....

۱۲- که چیرې (بې - له - نا) په یوه مفرده کلمه کې داخل شي په آخر کې یې د فتحې په ځای (ه) راوړل کیږي په ندايي حالت کې په آخر کې (ه) زیاتیږي. لکه: بې مطلبه کار څه پکار دی. څرګنده مې له حاله خبر نشو...

ضمیرونه

ضمیر هغه کلمه ده چې د نوم پر ځای د تکرار د لرې کولو لپاره راځي. ضمیرونه په پښتو کې په څو ډوله دي او مشهور قسمونه یې دا دي:- اشاري ضمیرونه شخصي ضمیرونه - استفهامي ضمیرونه - مبهم ضمیرونه - ربطي ضمیرونه...

شخصي ضمیرونه

هغه دي چې پر یو معین شخص یعنی په متکلم - مخاطب او غایب باندې دلالت وکړي؛ شخصي ضمیرونه د استعمال له مخې په پیوست (متصل) او ناپیوست (منفصل) باندې ویشل کیږي. متصل ضمیرونه هغه دي چې یوازې نه راځي او تل د فعل سره پیوست استعمالیږي تول متصل ضمیرونه دا دي:

م - د مفرد متکلم د پاره لکه په ځم کې .

و - د جمع متکلم د پاره لکه ځو . . . .

ی - د مفرد مخاطب لپاره لکه ځې . . . .

یې - است - د جمع مخاطب لپاره لکه راغلی - راغلاست . . . .

ي - ه - د مفرد مذکر غایب لپاره لکه په تللي - ګرځیده کې . . . .

ل - د جمع مذکر غایب لپاره لکه: هلکان .

ه - د مفرد مؤنث غایب لپاره لکه: له خربه پاڅیده .

ې - د جمع مونث غایب لپاره لکه: پوهنځي ته ولاړې .

ي - په حال او مستقبل کې د مفرد - جمع مذکر او مؤنث لپاره لکه زلمی وختي له خوبه پاڅي - ملالۍ چای څښي - هلکان سبق وايي . . . د غه متصل همیشه د افعالو سره پیوست راځي نو ځکه فعلي ضمیرونه هم ورته وايي . متصل ضمیرونه دوه حالته لري - فاعلي او مفعولي - په لازمي افعالو کې د فاعل په حیث او په - متعدي افعالو کې د مفعولي په حیث راځي خو په استعمال کې منفصل ضمیرونه هم ورسره راتلای شي .

مفعولي حالت جمع	مفعولي حالت مفرد	فاعلي حالت جمع	فاعلي حالت مفرد
زلمی مونږ وپیژندلو	زلمی زه وپیژندلم	مونږ ګرځو	متکلم - زه ګرځم
زلمی تاسي وپیژندلئ	زلمی ته وپیژندلې	تاسو ګرځئ	مخاطب - ته ګرځې
ما دوی ولیدله - ما دوی ولیدې	ما دوی ولیده - ما دا ولیدهٔ	دوی ګرځیدل	مذکر غایب - دی ګرځي

(مؤنث غایب)

یادونه : - متصل ضمیرونه یوازې په ماضي فعلونو کې مفعولي حالت لري او په حال او استقبال کې تل د فاعل په حیث راځي .

منفصل ضميرونه

هغه دي چې د بلې کلمې سره پيوست نه راځي بلکې ځانته او جلا ليکل کېږي منفصل بيا هم په دوه ډوله دي. مستقل (خپلواک) او غير مستقل (نا خپلواک) دي.
خپلواک يا مستقل په وروسته ډول ښودل کېږي:

زه - ما - د مفرد متکلم لپاره
ته - تا - د مفرد مخاطب لپاره
موږ - د جمع متکلم لپاره
تاسې - د جمع مخاطب لپاره

دې - ده - د مفرد مذکر غايب لپاره. دوی دې غايب لپاره که څه هم د ريم سرې حاضروي هم استعماليږي.

ا - دې - د مفرد مؤنث لپاره
دوی - د جمع غايب لپاره.

هغه - د (غ) په زورکې د مفرد مذکر غايب لپاره - ليږي غايب لپاره. هغوی - د جمع غايب لپاره.

د غه ضميرونه د استعمال له مخې بېل - بېل حالتونه لري چې په وروسته ډول بيانيږي:

۱- په دغه ضميرونوکې (ده - هغه - هغې) يوازې فاعلي حالت لري يعنې د متعدي ماضي د فاعل په حيث استعماليږي او په نورو حالتونوکې نه راځي لکه:

مذکر	مؤنث
ده خټکي وخوړ	دې خټکي وخوړ
هغه خټکي وخوړ	هغې خټکي وخوړ

۲- (ما - تا) دا دواړه ضميرونه په متعدي ماضي کې د فاعل په حيث په حال استقبال او امرکې د مفعول په حيث راځي لکه:

فاعلي حالت	مفعولي حالت
ماخط ولیکه	توریالی ما وینی
تا خط ولیکه	توریالی تا وینی
ته ماچیری بیایې	زه تا باغ ته بیایم

۳-(زه - ته) دا دوه ضمیرونه هم فاعلي حالت لري اوهم مفعولي ؛ په متعدي ماضي کې دمفعول په حیث، او په لازمي افعالوکې او متعدي حال او استقبال کې دفاعل په حیث راځي لکه ؛

فاعلي حالت	مفعولي حالت
زه زلمی وینم ،زه ځم	زه زلمی ولیدم
ته زلمی وینې ،ته ځې	ته زلمی ولیدلې
زه به خط ولیکم - زه تللی وم	. . . .
زه به خط ولیکم - ته تللی وې	. . . .

۴- (دی - دا - هغه) دا ضمیرونه هم دوه حالته لري فاعلي او مفعولي، خو فاعلي حالت یې په متعدي افعالوکې په حال او مستقبل پورې خاص دي او مفعولي حالت کوم اختصاص نه لري ؛ په ماضي او حال دواړوکې راځي لکه ؛

فاعلي حالت	مفعولي حالت
دی خط لیکي، دی به خط ولیکي	ما دی ولید، زه به دی بوزم
	ما هغه ولید، زه به هغه راولم
	ما دا ولیده ، زه به دا راولم

۵ - (مونږ - تاسې - دوی - هغوی) دغه څلور جمع ضمیرونه دا استعمال له مخې هیڅ اختصاص نه لري په ماضي او حال کې هم د فاعل په حیث استعمالیږي

اوهم د مفعول په حيث لکه :

مفعولي حالت	فاعلي حالت
توريالی مونږ ولیدو	مونږ سبق ووایه
توريالی تاسې ولیدلئ	تاسې څه کوئ
توريالي دوی ولیدل	دوی به زموږ قلم راوړي
هغوی يې ووهل	هغوی کورته لاړل

٦- په پورته ضمیرونوکې برازې (زه- ته- دی- دا- هغه) ارتباطي حالت نلري او نورټول نوموړونه دښکاره نوم ارتباطي حالت لري او دا ارتباط له توروسره استعمالیږي لکه : ما- ماته څه وایي !

فعل

فعل هغه کلمې ته وایي چې د څه کار د کیدو یا نه کیدو اظهار تری کیږي او د زماني پوري تعلق ولري لکه : ۱- تلخط ولیکه ، ۲- ته خط لیکې ، ۳- ته به خط لیکې .

پدې پورته جلوکې د خط لیکلو کار شوی دی او د زمانو سره یې تعلق هم شته . دلومړۍ جملي څخه تېره شوی زمانه د دوهمې جملي څخه د (حال) زمانه او د دریمې جملي څخه راتلونکی زمانه څرګندیږي.

د فعل د قسمونو ویش په درې ډوله کیږي :

۱- لازم او متعدي ، ۲- مجهول او معروف ، ۳- مثبت او منفي .

دلازم او متعدي فعلونو تعریف هم هغه دی کوم چې د لازم او متعدي مصدرونو دی . یعنی لازم فعل مفعول نه غواړي . او متعدي فعل د فاعل څخه علاوه یو یا زیات مفعولونه هم غواړي .

لازم فعلونه د لازم مصدرونونه او متعدي فعلونه د متعدي مصدرونو څخه جوړېږي دلازم فعل نه متعدي فعل جوړولو د پاره اول د دغه لازم مصدر څخه متعدي مصدر جوړولی شي. او بیا ترې مطلوبه فعل او هغه صیغې جوړېږي.

د مجهول او معروف فعلونو تعریف هم د مجهول او معروف مصدرونو په شان دی. په مجهول فعلونو کې کوم مفعول چې د فاعل کار ورکوي (یعنې هغه مفعول چې د فاعل نوم یې نه وي ښودلی شوی). د یوه معروف فعل نه مجهول فعل جوړولو د پاره هم اول د دغه معروف فعل د مصدر نه مجهول مصدر جوړېږي او بیا ترې مطلوبه فعلونه او صیغې اشتقاق منځ ته راځي.

د مصدر پېژندنه

مصدر یوه عربي کلمه ده چې د لغت له مخې څخه د تللو ځای معنی ورکوي مګر په اصطلاح کې یو خاص فعلي نامه ته ویل کېږي. او یا په بل عبارت مصدر هغې کلمې ته وایي چې د فعل او کار نوم وي او زمانه ترې نه مراد نه يي.

پښتو مصدرونه د جوړښت له مخه په پنځه ډوله دی:

۱- لام والا:- چې په آخر کې د «ل» نخښه وي لکه: ساتل- وتل- لرل.

۲- ول والا:- چې په آخر کې یې د «ول» نخښه وی لکه: کړزول- پوهول.

۳- یدل والا:- چې په آخر کې یې د «یدل» نخښه راغلی وي لکه: کړزیدل- پوهیدل.

٤- کول والا:- چې په آخر کې یې د «کول» نخښه راغلی وي لکه:- پخلا کول- رڼا کول.

۵- کیدل والا:- چې په آخر کې یې «کیدل» راغلی وي لکه: پخلا کیدل- رڼا کیدل.

د پښتو مصدرونه د معنی له مخې پر دري ډوله دي:

۱- لازمي مصدرونه:- چې مفهوم یې یوازې په فاعل تامیږي او مفعول نه غواړي لکه: وتل- تلل او نور.

۲- متعدي مصدرونه:- چې مفهوم يې يوازې په فاعل نه تماميږي او مفعول هم غواړي او په معلوم او مجهول باندې وېشل کېږي. معلوم - لکه: ساتل. او مجهول لکه وهل کېدل.

۳- حکمي متعدي مصدرونه:- چې په معنیٰ کې لازمي وي او په حکم کې متعدي وي يعني د (ما - تا) له ضمير و سره استعماليږي لکه: خندل - ژړل.

✤ • ✤ • ✤

دبیان علم

بیان په لغت کې ایضاح اوڅرګندولو ته وايي . او په اصطلاح کې هغه پوهنه ده چې دهغې په ذریعه کولای شو چې یو مضمون په بیلو بیلو عباراتوکې بیان کړو او په مختلفو قالبونوکې يې واچوو. مثلاً که موږ وغواړو چې د زلمي زړه ورتیا بیان کړو. نو په دې لاندینو بیلو بیلو عباراتوکې دا مطلب څرګندولی شو؛

۱- زلمی دزمري په شان زړه ور دی .

۲- زلمي په زړه ورتوب کې زمري دی.

۳- زلمي زمری دی.

٤- زلمی دزمري شیدې رودلي دي.

۵- دزلمی په سینه کې دزمري زړه پروت دی .

دبیان علم له دریو شیانو څخه بحث اوڅیړنه کوي ؛ تشبیه -مجازاوکنایه .

تشبیه

که یوشی دبل شي سره دهغه مشترک وصف په وجه چې د دوی په منځ کې پروت دی مشابه شي تشبیه بلله کیږي لکه په دې بیت کې ؛

د خپل عمر شپې او ورځې چې په زړه کړم
هسې دروېمي چې ګویا د سپند او به دي

په پورتني بیت کې عمر مشبه او د سپند او به مشبه به بلل کېږي. تېرېده د دوی په منځ کې یو شترک وصف دی چې شاعر په هم دغه وجه خپل عمر د سپند له اوبو سره تشبیه کړی دی.

د تشبیه نور مثالونه دا دي:

سرې سرې اوښې دې پرمخ عبدالقادره
وخپل یار ته د یاقوتو مهماني ده

چې پرمخ دې کړې خواره د زلفو ولو نه
زړونه زانګي په هر تار لکه ګلونه

ن شیدا له ځانه سېړ دی لکه شمع
ستا محفل ته یې بې سره کردن راوړ

دا زما له غمه شین زړه یکې خیال د یارد شوند و
هسې رنګ زیب و زینت کا لکه می په شنه پیاله کې

دا هلال دی چې لیده شي په شفق کې
که په لاس د ګل اندامې سپین وښې دی

چې روزي یې استغنا په شان د آب شي
بې مرهمه یې زغېږي پرهارونه

لکه بت چې په رنوسترګو اوده وي
هسې زه په بیدارۍ کې ورې خواب یم

آواز ویستو نه پاتې راځي همداسې د فارسي ژبې لفظ (چادر) پښتو کې د (څادر) په ډول ځای شویدی او داسې نور ډیرمثالونه شته دی. همدارنګه په عربي ژبه کې د (پ) توري هډو نشته او د (پ) توري په ځای د (ب) توري استعمالوی لکه دمثال په ډول پاکستان ته (باکستان) وايي او داسې نور.

۵- پښتولفظ یواځې د پښتو د ژبې نمایندګي نه کوي بلکې فادپښتو داجتماعي ولس ژوند د ټولو توکو ثقافت، دود، دستور، ننګ، غیرت او داسې نورو نمایندګی هم کوي. ټول ستر ادیبان په دې خبره یوه خوله دي چې پښتانه پښتو ته اسلام وايي او ځکه یو پښتون هم داسلام نه په غیر بل مذهب یا دین سره تړون نه لري او هرکله چې یو پښتون اسلام نه – واوري نو هغه پښتو څخه وځي خوسره د دې پښتو ویونکی خووي لیکن پښتون نه شي بلل کیدای- دا پښتوده؟ دا پښتو دې ته وايي؟ دا هغه جملې دی چې په پښتونخوا کې هره ورځ ویل کیږي او اوریدل کیږي د دې جملونه دا واضحه ده چې دلته د پښتو مطلب څه نورڅه دی او هغه داسلام څخه نورڅه نه دی نو ځکه د پښتو ژبې مطالعه داسلام مطالعه ده.

۶- نن سبا په فضایي دورکې د ریډیو او تیلویژن د علمي افادیت څخه څوک هم انکار نه شي کولی او زمونږ په علم او معلوماتو کې هم بې اندازې زیاتوالی راځي خو داده چې د ریډیو او تیلویژن ژبه د ویونکو ژبې نه لږه بیله او مستنده وي نو ځکه د دې ژبې ویونکی ډیر خلک په ځینو تورو، فقرو، لفظونو په اوریدو او لیدلو پوره پوره نه پوهیږي په کار ده چې د دې ژبې ویونکی خلک دا ژبه د تمریناتو لاروچارو په رڼا کې داسې زده کړي چې

د دنیا د مال په تللو دلګیر مشه
مات اغزی دې له پښو خېږي زهیر مشه

د تشبیه غرض

د تشبیه غرض اکثره ومشبه ته راجع کیږي نوکله کله د تشبیه څخه غرض د مشبه دحال بیان وي او ځینې وخت یې مقدار، ښکلا، ښه والی، بدوالی یا داسې نورې خواوې په نظر کې نیول کیږي. مثلاً پدې بیتونو کې د تشبیه غرض دمشبه دحال بیان دی.

لکه ونښلي مرغۍ په سست دام د سلولو
هسې زه پرېشانو زلفو کې یستم په کشاله کې
هسې کار په ماد ترکو خندا وکړ
لکه ووژني یو بل په مسخرو کې
د میزان په شان مې علم په پاسنګ دی
هیڅ خبر نه یم له خپله بیش وکمه

او په دې بیتونو کې دمشبه مقدار بیان شوی دی؛

څو به شمېرم زه غمونه د هجران | هومره ډېر دي لکه ریګ د بیابان
داباران نه دی چې اوري له آسمانه | د مرغانو په آسمان باندې ژړا شوه
ستړي کیږي مین زړه په فریاد کله | لکه دود هسې داو په لمبه سوځي

په دې تشبیهاتو کې د تشبیه غرض دمشبه ښکلا او ښایست دی.

دا زما د قاتل لاس دی نه پوهېږم | که تر باغ وتلی ښاخ دی د سره ګلو
زر غونو څمکو کې ځل کا لکه ستوري | چې پرهسک باندې ځلیږي سپین ګلونه

په سپین مخ یې د عرق دانه لیده شي   د سحر په وخت که ستر که د سبا ده

د تشبیه دوې خواوې

تشبیه دوې خواوې لري چې یوې خواته مشبه او بلې خواته یې مشبه به وایي تشبیه د دو خواوو په لحاظ پر دریو برخو ویشله کیږي:

الف - مرکبه او مفرده تشبیه:- د تشبیه یوه خوا مرکبه او بله مفرده وي، یا دا چې دواړه خواوې مرکبې یا مفردې وي. نو ځکه په دې برخه کې څلور ډوله تشبیه راځي:

۱- چې مشبه مرکب او مشبه به مفرد وي لکه کاظم خان شیدا چې وايي:

سنه اتکل دې شیدا کړ نشته ځای د فریاد چاته
لکه شمع پټه خوله ځي په ژړا له دې محفله

په پورتنی بیت کې شاعر په داسې حال کې چې پټه خوله په ژړا له محفله ځي یو ترکیبي حال لري او مشبه دی - مګر شمع چې مشبه به دی مفرد واقع شوی دی. حمید ماشوخیل وایي:

د یار غم راسره څه وایم چې څه کړي
تل مې ورځي د زړه روي لکه روې

د یار غم په داسې حال کې چې د مین د زړه وینې روي یو ترکیبي حال لري او مشبه دی مګر روې چې مشبه به راغلی دی مفرد دی:

۲- چې مشبه مفرد او مشبه به مرکب وي. لکه پیر محمد کاکړ چې وایي:

آه مې لکه دود له درد و سوزه تر خوله وخوت
چتر مې پر سر شو سایبان راسره درومي

په پورتني بیت کې (آه) مشبه او مفرد دی. او (دود) په داسې حال کې چې

دمین له خولې څخه راوتلی او وروسته بیاله هغه څخه چتر او سایبان جوړشوی دی. او دمین پرسر ورسره دروي یو ترکیبي حال لري او مشبه به دی. حمید ماشوخېل وایي:

و بورجل ته مې دلدار راځي په ورو ورو
که چمن ته نوبهار راځي په ورو ورو

(دلدار) مشبه او مفرد دی. مګر (نوبهار) چې ورو ورو چمن ته راځي یو ترکیبي حال لري او مشبه به دی.

۳ - چې مشبه او مشبه به دواړه مرکب وي لکه پیر محمد کاکړ چې وایي:

رنګ د مخ دې په عرق کې نمایان دی
دګل عکس څرګندېږي په شبنم کې

په پورتنی بیت کې د مخ رنګ په عرق کې مشبه او دګل عکس په شبنم کې مشبه به دی او دواړه مرکب دی. پدې لاندې بیتونو کې مشبه او مشبه به دواړه مرکب راغلي دي:

بوی پېزلفو کې زما ګلبدن راوړ | که په دام کې يې آهو دختن راوړ
توري زلفې دې په سپینو لېچو زانګي | ښاماران دي د چندنو په ښاخونه

٤ - چې مشبه او مشبه به دواړه دواړه مفرد وي، لکه پدې بیتو کې:

عاشقان يې د دنیا له غمه خلاص کړه
عاشقي د سلېمان پاچاغمی دی

ښه چې زړه مې مسافرشو ستا په لوري
عقیق لا شي قیمتي چې وطن پرېږدي

دیار غم مې لکه تاج دی په سر ایښی
نور غمونه مې همه لاندې تر پښو دي

په پورتنيو بيتونوکي عاشقي، زړه او د يار غم مشبه او د سليمان پاچاغمی عقيق او تاج مشبه به دی چي ټول مفرد راغلي دي.

دتشبيه ادات

هغه توري چي پر تشبيه باندي دلالت کوي د تشبيه ادات بلل کيږي لکه د (څير) او (دود) توري چي پدي لاندي بيتوکي راغلي دي:

يوه ورځ به بنديوان د باز په څير شي
چي دي شپه او ورځ خوراک شو د قام غوښه
چي دخيال په لاس کي تن د دلبر نيسم
دهلک په دود په لاس کي قمر نيسم

په پښتوکي دتشبيه مشهور ادات دادي: لکه، څير- دود- شان- غوندي ته به وايي- ته وا- سيال. مثالونه يي په لاندي ډول په ترتيب سره وکوئ.

مجاز

مجاز په لغت کي واجازه ورکړه شوی ته وايي او د دلاوري او تجاوز کولو په معنیٰ هم راغلی دی. دبيان د پوهانو په اصطلاح کي يو لغت دخپلي اصلي او حقيقي معنا څخه تجاوز وکړي او د يوي غير وضعي معنا له پاره راوړه شي مجاز بلل کيږي. مثلاً که مونږ زلمي ته خطاب وکړو چي زمري يه دلته راشه! په دي جمله کي (زمری) داسي کلمه ده چي اصلاً د زمري له پاره چي په زړورتوب کي شهرت لري وضع شوی ده نه دزلمي له پاره. نو دا چي مونږ دا کلمه د زلمي د پاره راوړو مجاز بال شي.

هر کله چي مونږ کوم لفظ د مجازي معنا لپاره راوړو نو بايد د حقيقي او مجازي معنا

ترمنځ هرومرو کومه علاقه او نسبت موجود وي، که نه وي نو د هغه لفظ استعمال
په مجازي معنیٰ سره غلط دی، ځکه چې زمري او زلفي یوله بله سره د زړورتیا
نسبت لري او دا دوی یو مشترک وصف دی نو دی ته اجازه مونږ ده چې وزلفي
ته د زمري خطاب وکی. او که سړي مثلاً وګل ته د زمري یا وزلفو ته د لمر خطاب وکړي
ځکه چې د دوی په منځ کې کومه علاقه او نسبت وجود نلري نو دلته مجاز غلط دی.

مجاز پر دوه ډوله وېشل کېږي. یو ډول مستعار او بل ډول مرسل مجاز بولي که
چېرې د حقیقي او مجازي معنا په منځ کې د تشبیه علاقه موجوده وي مستعار مجاز
یا استعاره ورته وایي لکه سترګو ته چې نرګس یا باڼو ته چې جنجر وویل شي
او که د دوی په منځ کې د تشبیه علاقه نه وي او د سببیت - مسببیت - ظرفیت
مظروفیت یا داسې نورې علاقې موجودې وي نو مرسل مجاز بلل کېږي.

استعاره

استعاره په لغت کې ورعایت غوښتلو او په اصطلاح کې د غیر حقیقي معنا له
پاره د کوم لفظ استعمالولو ته وايي. په دې شرط چې د حقیقي او مجازي معنا
ترمنځ د تشبیه علاقه موجوده وي.

د تشبیه او استعارې توپیر

دا لاندې بیتونه په غور سره وګورئ:

دپرکار په دود پر سر باندې څرخېږم
د آشنا له هجره هسې سرګردان شوم
دیار خیال چې راولي د زړه ترکوره
په قدم کې یې ګوهر له سترګو توی کړه

په لومړي بیت کې شاعر خپل ځان له پرکار سره تشبیه کړی دی. نو ځکه شاعر

مشبه او پرکار مشبهٔ بهٔ دی. سرګردانی چې دشاعر او پرکار په منځ کې یو مشترک وصف دی وجه شبه بلل کېږي. د (دود) کلمه چې دهغې په واسطه تشبیه راغلی ده د تشبیه توري (ادات) بالـ شي، په دوهم بیت کې ګوهر داوښکو لپاره استعاره شوی دی. یعنې شاعر دخپل بیت په دوهمه مصرع کې (ګوهر) ذکرکړی دی مطلب یې اوښکې دي. په دې ځای کې (ګوهر) مستعارٌ منهُ او (اوښکې) چې په نوموړي بیت کې یې ذکر نه دی راغلی مستعارٌ لهُ بلل کېږي.

دګوهر او اوښکو ترمنځ ارزښ او ښکلا یو مشترک وصف دی. یعنې هغه قیمت اوښکلا چې ګوهر یې لري. د مین هغه اوښکې چې دیار په قدمونو کې یې توی وي هم یې لري. دغه مشترک وصف چې په تشبیه کې وجه شبه بلل کېده په استعاره کې وجه جامع بلل کېږي.

شاعر په دوهمه مصرع کې وایي چې (ګوهر له سترګو توی کړه) په دې ځای کې (د سترګو څخه توېول) یوه قرینه ده چې د دغې قرینې له مخې د ګوهر څخه اوښکې مراد یږي ځکه چې که دا قرینه نه وای ذکر شوی نو ګوهر پر خپلې حقیقي معنا (جواهرو) باندې دلالت کاوه نه پر اوښکو باندې.

اوس نو باید وویل شي چې د تشبیه او استعارې توپیر په دې لاندینیو موارد سره کېږي:

۱- په تشبیه کې مشبه او مشبه بهٔ دواړه باید ذکر شي او په استعاره کې یوازې مستعارٌ منهُ (مشبه به) ذکر کېږي. ار که مستعارٌ لهُ (مشبه) راوړه شي نو د مستعارٌ منهُ دلوازمو څخه هم یو شی باید راوړه شي.

۲- په تشبیه کې مشبه او مشبه بهٔ په منځ کې مشترک وصف ته وجه وایي او په استعاره کې یې وجه جامع بولي. په تشبیه کې کله کله وجه شبه او ادات راوړه کېږي مګر په استعاره کې وجه جامع راوړه کېږي او ادات بېخي وجود نلري.

۳- په تشبیه کې د قرینې ورا وړلو ته ضرورت نشته او په استعاره کې قرینه باید هرومرو راوړه شي.

استعاره د ېر قسمونه لري. یو څو د ولونه یې په لاندې توګه دلته بیانوو،

مصرحه استعاره

مصرحه استعاره وهغې استعارې ته وایي چې مستعارلهُ حذف شي او یوازې مستعارمِنهُ راوړه شي. دا ډول استعاره په پښتوکې خورا ډېره راځي. خوشحال خان ختک وایي:

دنورچا په ماڅه کار دی زه پرې خوښ یم
که مې دل ودین همه واړه بتان وړي

په پورتنی بیت کې (بتان) مستعارمِنهُ دی او (ښکلي) مستعارلهُ دی چې دلته ندی ذکرشوی. کاظم خان شیدا وایي؛

خپلي توري دې په چا دي نن سرې کړي
چې لیده شي بیا په سروو ینوک کړي

له (تورو) څخه مقصد سترګې دي نو ځکه (توري) مستعارمنه او سترګې مستعارلهُ دی چې نه دی ذکرشوي په دې لاندې بیتونوکې هم مستعارلهُ حذف شوېدی او یوازې مستعارمِنهُ ذکرشویدی.

د پسرلي ښکلونکي بیا کړه سینګارونه
بیا یې ولونل په غرونوکې لالونه

څوبې وینې دخپل ځان خون بها نه شي
دګلرخ په تېره تیغ به آشنا نه شي

دریده مې کړ ګریبان سترګې خونباري
په ما وکړې خپل آفتاب د سحرچارې

د ریډیو او ټیلویژن د مستندې ژبې په ذریعه خواره واره خیالات یې ذهن داسې واخلي چې په علم او پوهه کې یې زیاتوالی راشي.

د ماشوم د ژبې د زده کړې لومړي لارې چارې

د روحياتو او د ژبې استادان ټول دا نظر لري او پدې متفق دي.
کوم وخت کې چې په لومړي سر کې ماشوم ښوونځي ته راځي ښوونکي
په ډېره نرمه لهجه سره د هغې د کور او چاپېريال په باره کې
ساده او اسانه پوښتنې وکړي ترڅو چې په خبرو کې يې ربط او
پرخوالې پيدا شي او د بلې خوا يې د جرأت قوه هم قوي شي او همدارنګه
ورپسې به ترڅلورو يا پنځو هفتو (څه کم او زيات يې مياشتې) پورې
د ماشومانو د ذوق او احساساتو په مطابق لنډې ، ساده او په زړه پورې
او غوره قصې د ماشومانو د احساساتو او جذباتو سره د (مجسم شيانو)
وار په وار بيان کوي او هم به د دې قصو په هکله لنډې لنډې پوښتنې
په پراخه تنده د ماشومانو څخه کوي يعنې د دې پورته عمل اعاده به
کوي ترڅو چې د ماشومانو د درک ، تخيل ، حفظ ، توليد قواوې رابرسېره
شي او تربيت ومومي او لا پسې انکشاف پيدا کړي او څرنګه چې د روحياتو
او د ژبې د استادانو ترنظر او د نوي تدريسي اصول له مخې دا سې
څرګنديږي چې د ماشوم د زده کړې له پاره دا لاندينۍ د ژبې د زده کړې
اصول په نظر کې ونيول شي .

دژبې دزده کړې اساسي مهارتونه او اصول: د اورېدل، خبرې کول، لوستل، لیکل، او په دې ټولو پوهېدل په منظم او تدریجي ډول سره د ښوونکي له پاره ضروري دي چې په پوره ته اساسي اصول د ژبې دزده کړې په ساحه کې ماشومانو ته کار او تدریس وکړي.

۲- ښوونکي ته په کار دي چې دژبې دزده کړې په مرحله کې د توری د مختلفو آوازونو او دهغې ترفرق او هم یې د توری د حرکاتو د آوازونو څخه شاګردان په تمامه ساحه کې په عملي ډول پوه کړي لکه په لاندې شکلونو کې دا ډول اول اصلي شکل لکه [ا - ب] دوهم د حرکاتو شکل یې لکه [اَ اِ اُ] او [بَ - بِ - بُ] یا په دا ډول [آ - اِی - او] او [با - بي - بو] او داسې نور.

۳- د ماشوم د ژبې د زده کړې په ساحه کې د ساده مجسمو او محسوسو شیانو او د هر شي دمشابه الفاظو تصویرونه، هدلونه ضرور دي چې ښوونکي یې د تدریس په وخت کې ماشوم ته وښیي او ماشوم ته په دې هکله زیاته او پوره برخه ورکړي چې ماشوم یخپله د تصویرونو او دهغې دالفاظو او مشابه الفاظو او رنګونو تشریح وکړي او په تدریج سره بیا ورپسې د تفصیل لرونکو او اوږدو تصویرونو. هدلونو د نومو د تعریف او کیفیت د بیان ماشوم ته زیاته ونده ورکړي ترڅو چې ماشوم ته دلوست تخیل، حفظ او تولید د قدرت ښه زمینه په برخه شي او د الفاظو ذخیره یې انکشاف ومومي او همدارنګه د هر لفظ او دهغې مشابه الفاظ په کافي او زیاته اندازه وپېژني او هم پرې پوه شي.

۳- خبرې کول او صحیح تلفظ: صحیح تلفظ نه مراد دادی چې دیو لفظ حرفونه

دي دخپل حرکت په طرز او حال کې ولاړ کړې شي او دیو حرف یا توري دپاره چې څومره لنډ یا اوږد حرکت په کار وي هومره حرکت دې ورکړې شي لکه یو لفظ به واخلو (ډولکی) دغه لفظ کې زیات زور (ډ) او (ک) دی او زیات حرکت د (ډ) او (ی) دی که موږ د زور او حرکتونو په لحاظ غلط ویش وکړو نو دې لفظ دغلط تلفظ څخه به مختلفې نمونې په دې ډول وي. ډولَکی یا ډولـکی. یا ډوَلَ لکی. یا ډولک ای. یا ډو- لک ای یا ډولکی یا ډوِلهکی او نور

تصویرونه، چارټونه، ماډلونه

د روحیاتو پوهان په دې پوره باب یوه رأی دي چې ماشومان تصویرونه نقشونو او داسې نورو سره زیاته مینه پکار ده چې سبق سره سره د ماشومانو دا فطري مینه هم ماته شي. یوازې په درسي کتابونو کې صرف د تورو، ټکو او الفاظو په کار اخستل نه دي لازم ځکه چې ماشومانو ته په سپین کاغذ دا قطار په قطار توري او ټکي، جملې د تورو کارغانو د سېلونو ځنه هم کم ښکاري. صرف تور تور ټکي او الفاظ د ماشومانو زړونه وټکوي او ده ځوې لومړی سبق نه بیا د کتاب نه بیارو، رود تولګی نه حتی چې د ښوونځی نه او د استادانه لې هم زړه وټکېږي لازم دي چې د ماشومانو په درسي او غیردرسي ټولو کتابونو کې ځای په ځای ډېر ښایسته، رنګین تصویرونه وي او دا ځکه چې د تشو الفاظو په زده کړه کې یوازې د پوهې او فکر ذهني قواوې پکارېږي مګر که چېرې د ځه الفاظو سره تصویرونه هم ملګري شي نو دلته د ماشوم د تصور ملکه هم په زده کړه کې د پوره ته شیانو د لید لو سره بې نتیجې نه پاتې کېږي ځکه چې د ماشوم په ټولو ذهني قوتونو کې زیات قوت د ځه د تصور قوت دی او چې دا سېرآب نه شي نو په دې وجه زده کړه کې نیمګړتیا پیدا کېږي. استاد ته دې دا معلومه وي چې د فکر، پوهې او تصور ترون ډېر اهمیت لري ځکه چې

اصلي زده کړه د دې درې وارو قوتونو د ګډون له کبله کېدای شي. او س هم بیا ضرورده چې فکر او پوهه دې ښکلې وې او بیا داهم چې د دوی درېم ملګری تصور دی هم ښکلا لري لیکن تصور د شي او تصویر دلید او ګتو تابع دی چې څومره شی او تصویر ښکلې او رنګین وې او په خطونو، نقطو پوره او متناسب وې هومره د دغه شي او تصویر ذهني نقش یعنی تصور هم ښکلی راځي نو په کار ده چې د ماشومانو په درسي موادو کې دې ځای په ځای رنګارنګ ښکلي او دل آویز او بې عیبه بې نقصانه تصویرونه جوړ وي.

هرکله چې د ماشوم تصور د ښکلو تصویرونو له کبله د ښکلا جامې واغوندي نو بیا داخبره امکان لري چې د داسې ماشوم تخیل هم ورو د ښکلا انعښتي وي او هرکله چې د انسان تصور او تخیل دواړه د ښکلا په رنګ کې رنګ شي نو بیا د داسې انسان هر ذهني تخلیق د ښکلا نمایندګي کړي او کوم ذهني تخلیق چې د ښکلا اظهار په ښکلې انداز کې وکړي نو بیا معمولي تخلیق نه شي شمېرېدلی هغه بیا شاهکار شي او شاهکار بیا تخلیق کول د ډېر عالي او لوړ فنکار کار دی. د دغې نه بر سېره سیل کول په لرې او نژدې غرني او میداني علاقو کې ګرځېدل، د دریابونو، ډنډونو، ځنګلونو سیل او داسې نور، دا ټول داسې توکي دي چې د تصور پانګه پرې ډېره زیاته ډېرېږي او دې سره سره د ماشومانو په معلوماتو او تجربو کې هم ډېر زیاتوالی منځ ته راځي. همدارنګه د پوهې ارزه کړې په لړ کې د لوړې سطحې شاګردانو له پاره د ډکشنرۍ، قاموس نه فایده اخستل او دا په صحیح ډول استعمالول هم ضروري خبره ده چې د یو لفظ د معنی لټون وکړي او بچیله پرې ځان پوه کړي.

۴- دلیک او لیکلو مهارت:- همدارنګه ښوونکی باید ماشوم ته د

لیکڼ دزده کړي په هکله آزادانه اختیار ورکړي چې د مشق او تمرین په ډول د کړښو لیکنې د ښی خوا او کیڼې خوا ځخه وکړي لکه د عمود ځخه ښکته خواته او د ښکته خوا ځخه پورته خواته او په افقي ډول خط سره د ښي خوا ځخه چپ طرف ته او د چپ طرف خوا ځخه ښي طرف ته او همدارنګه دایروي د ښي طرف ځخه چپ طرف ته او د چپ طرف ځخه ښي طرف ته او همدارنګه نیم دایروي کرښې د ښي طرف ځخه چپ طرف ته او د چپ طرف ځخه ښی طرف ته او په عین ډول رباعي دایره د ښي طرف نه چپ طرف ته او همدارنګه مایلي کرښې د پورته طرف ځخه ښکته طرف ته او د ښکته طرف ځخه پورته طرف ته ولیکي او پدې سیستم کې ښوونکی ډېره توجه وکړي او دا پورته عمل دې پرې مشق او تمرین کړي دغه پورته عملیې په لاندینی ترتیب شکلونه لیکو.

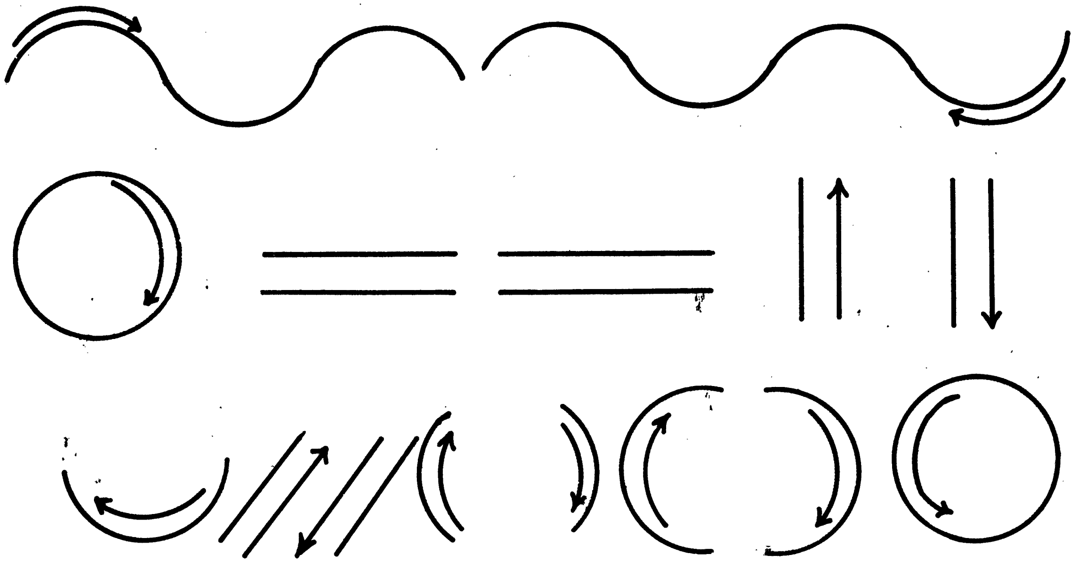

ترڅو چې ماشوم ته د رهجا د تورو او د دې تورو مخصوص ارتباطي او ترکیبي صورتونو او حالتونو او علامو ، د لیکلو د پاره د ماشوم کوتي مساعدې شي او په اسانه ډول آینده کې د لیک په زده کړه کې مهارت

حاصل کړي اووروسته د دې عمل څخه ښوونکی باید د درست او -
اصلي لیک داساس له پاره د ښې لاس د شهادت په ګوته په هوا کې دحقیقي
تورو دلیکلو ترتیب دمثال په ډول دڅو تورو کرښې کش او راکاږي
اوعملاً دې ښوونکي دماشوم د دریو ګوتو کی (قلم) ونیسي او په تخته
باندې د (ا- ب) توري ولیکي. او په اصولي ډول دې د درسي پلان دمخې
دغه عمل په تدریج سره وړاندې بوځي او دادلیک ښوونه دې دتصویري
اومحسوسو شیانو د الفاظو له مخې وکړي او ښوونکی دې زیار وباسي چې دهر
لفظ دپاره مجسم مشابه الفاظ په پوره توګه زده کړو ته زمینه اوموقع په لاس
ورکړي چې پخپله ماشومان دهرلفظ د پاره دهغې مشابه الفاظ دتصویرونو او د
محسوسو شیانو له مخې وپېژني اودترکیب دمرکباتو دقانون له مخې هم د ژبې
دزده کړې له حیثه اوهم دلیک دمخې په پوره توګه د الفاظو ذخیره ماشومانو
ته زیاته حاصله شي ترڅو چې زده کړو ته د ژبې د زده کړې پوره قدرت
پیدا شي او دبلې خوا یې دابتکار او تولید قواوې انکشاف پیدا کړي.
اوهمدارنګه ښوونکي ته په کار دي چې د پورته اساسي او بنیادي مهارتونو
او اصولو له مخې قدم په قدم مخکې د شاګردانو د ژبې د زده کړې د پاره تل هڅه
وکړي او بیدې هکله دې زده کړو ته ډېره زیاته برخه ورکړي چې
شاګردانو د پوهې په ټوله ساحه کې په معیاري ډول د ژبې سطحه لوړه شي.
دا یوازې شرط نده چې زده کړې دې ښې ښې جملې اوفقرې ولیکي بلکه هغوی
ته ضروري دي چې اوچت خیالات هم په خپل لیک کې داسې ونغاړي چې
هم خپله ترې خوند واخلي اوهم ترې اوریدونکی اولیدونکی خوند واخلي.
بله دا خبره د لومړۍ سرڅخه ضروره ده چې د تورو ترکیب دې ښوونکی
د دوه توریزو او درې توریزو الفاظو ترکیب او د دې تورو ترکیب دمشابه

بسم الله الرحمن الرحيم

د پښتو ژبې تاریخ

ژبه: دانسان او حیوان ترمنځه بېلتون یوازې دا دی چې انسان یوتربله خپل خیالات او جذبات رسوي لیکن حیوان کې دا صفت نشته. د یو ذهن او قلب، فکر او احساسات بل ته منتقل کول په حقیقت کې دانسان د ټولو نه غټه د تخلیق مهمه معجزه ده. د آدم علیه السلام د پیدا یښت نه نیولې تر دې وخته د هغه اولاد دومره عظیم الشانه کارنامې ترسره کړېدي چې د دغې نه د ده د تخلیق هغه لوړ حکمت او پټ راز روښانه څرګندېږي د دې ټول معجزانه ارتقا یوازې یوه مهمه واسطه دانسان د نطق یا خبرې کولو ملکه ده او ځکه د منطق علم پوهانو دانسان تعریف «ناطق حیوان» په اصطلاح کړېدی د نطق دا ملکه لکه چې مخکې عرض شویدی یوه ژوندۍ او حاضره معجزه ده او همدغه قوت او قدرت دی چې انسان یې د ټولو مخلوقاتو نه ممتاز ګرزولی دی. او د کایناتو خالق په ځکه د ده د نیابت د ذمه وارۍ اچولو او ده د دغه ذمه وارۍ په ځان منلو او وړلو په نتیجه کې الله تعالیٰ مځکې او آسمانونه ټول ده ته سلامي کړل او د کایناتو تسخیر هر څه چې دی ټول د ده تابع کړل او ده په خدمت کولو یې مامور کړیدي. یوه دوه کوټې ټوټه د غوښې چې د خولې د مشین په

الفاظو او د محسوسو الفاظو ترکیب او ترتیب د علامو او رکابونو سره وښيي او بیا د هر توري د استعمال موقعیت په لومړي سرکي او بیا په منځ کي او په آخر کي د لیکلو اصول او طرز ماشومانو ته وښيي او ښوونکی ته په دې هکله ردتورود ترکیب او پیوندونو او رکابونو) عمل ته ډېره توجه په کار ده چي په مکرر مکرر ډول سره ماشومانو ته په دې مرحله کي ډېره زیاته برخه ورکړي ډېر مشق او تمرین دي پرې وکړي او ښوونکی دي د دې عمل اعاده د ماشومانو څخه په منظم ډول سرترسره کړي ترڅو چي ماشومانو ته د لیک د پوهې پوره قدرت حاصل شي د مثال په ډول په دې لاندې جدول کي دا پورته اصول په عملي ډول مونږ ترسره کوو

د تورو اصلي شکل	په اول کي	مثال	په منځ کي	مثال	په آخر کي	مثال
ا	ا	اس	ا	مال	بابا	٠
ب	بـ	بابا	ـبـ	تبر	ب	مکتب
پ	پـ	پښه	ـپـ	څپلی	پ	چپ
ت	تـ	تله	ـتـ	متل	ت	عزت
ټ	ټـ	ټال	ـټـ	کټکی	ټ	کټ
ث	ثـ	ثمر	ـثـ	کثرت	ث	مثلث
ج	جـ	جارو	ـجـ	مسجد	ج	حج

دتورو اصلي شکل	په اول کې	مثال	په منځ کې	مثال	په آخر کې	مثال
چ	چـ	چرګه	ـچـ	مچې	ـچ	مرچ
ح	حـ	حلوايي	ـحـ	محمد ؐ	ـح	صالح
خ	خـ	خر	ـخـ	مخونه	ـخ	مخ
ځ	ځـ	ځاله	ـځـ	مځکه	ـځ	ګهيځ
څ	څـ	څپلۍ	ـڅـ	لمڅې	ـڅ	لوڅ
د	د	ديګ	د	ادي	د	احمد
ډ	ډ	ډول	ډ	کنډل	ډ	لنډ
ذ	ذ	ذخيره	ذ	نذير	ذ	لذيذ
ر	ر	رسۍ	ر	مرګ	ر	کور
ړ	ړ	ړوند	ړ	وړل	ړ	ککړ
ز	ز	زانګو	ز	غزا	ز	ميز
ژ	ژ	ژبه	ژ	خېژي	ژ	.
ږ	ږ	ږيره	ږ	مېږۍ	ږ	ايږ

دتوروا اصلي شکل	په اول کي	مثال	په منځ کي	مثال	په آخر کي	مثال
س	سـ	سپی	ـسـ	اسلام	س	لس
ش	شـ	شمع	ـشـ	مشر	ش	کش
ښ	ښـ	ښځه	ـښـ	میښه	ښ	اوښ
ص	صـ	صندوق	ـصـ	تصور	ص	حریص
ض	ضـ	ضعیف	ـضـ	مریضي	ض	مریض
ط	ط	طوطي	ـط	غلطي	ط	بسیط
ظ	ظ	ظروف	ـظ	مظلوم	ظ	غلیظ
ع	عـ	عینک	ـعـ	معلم	ع	شروع
غ	غـ	غوا	ـغـ	مرغۍ	غ	ناروغ
ف	فـ	فیل	ـفـ	مفیده	ف	شریف
ق	قـ	قلم	ـقـ	فقیر	ق	فاروق
ک	کـ	کتب	ـکـ	مکتب	ک	ملک
ګ	ګـ	ګل	ـګـ	ملګري	ګ	بزرګ

دتورو اصلي شکل	په اول کي	مثال	په مینځ کي	مثال	په آخر کي	مثال
ل	لـ	لاس	ـلـ	پلن	ل	کتل
م	مـ	مچ	ـمـ	لمن	م	اخلم
ن	نـ	نغری	ـنـ	منی	ن	پرون
ڼ	ڼـ	دا توری د لفظ په سر کي نه استعمالیږي	ـڼـ	منه	ڼ	بڼ
و	و	ونه	ـو	تور	و	پښتو
ھ	ھـ	ھګی	ـھـ	مھر	ھ	واښه
ه	ه	دا توری د لفظ په سر کي نه استعمالیږي	۰	۰	ه	شاه
ء	ء	دا توری د لفظ په سر کي نه استعمالیږي	۰	۰	ء	
ی	یـ	یوم	ـیـ	خیر	ی	مستي

ش

شمع

ښ

ښځه

ص

صندوق

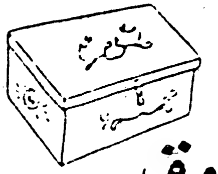

ض

ضعیف

ط

طوطی

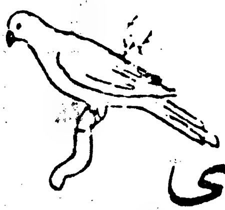

ظ

ظروف

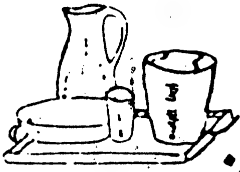

ع

عینک

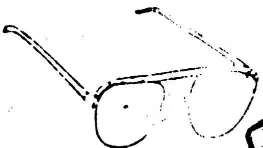

غ

غوا

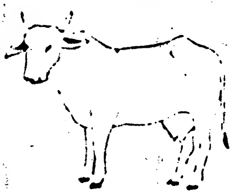

ف

فقیر

ق

قلم

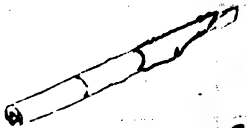

ک

کټ

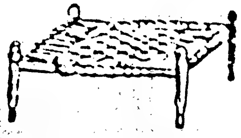

ګ

ګل

ل

لاس

م

مار

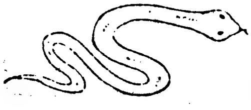

ن

نال

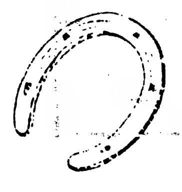

و

ونه

ه

هګۍ

ی

یوې

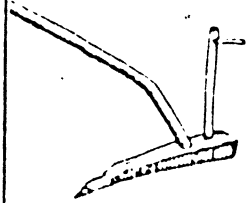

ا 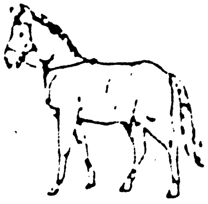 اس	ب 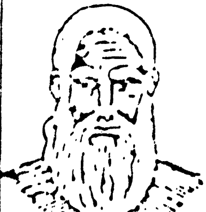 بابا	پ 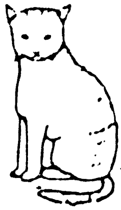 پیشو
ت 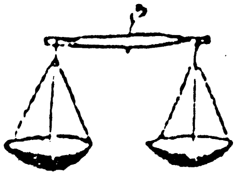 تله	ټ ټال	ث 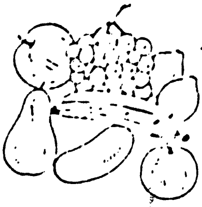 ثمر
ج 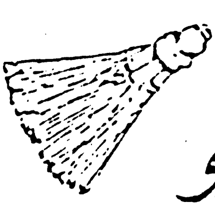 جارُو	چ 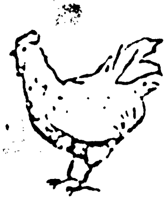 چرګه	ح حلوائی
خ 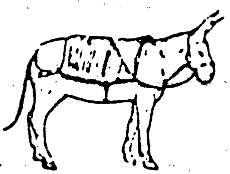 خر	څ څپلی	ځ 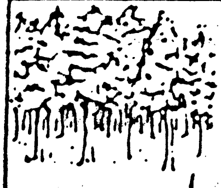 ځُنګل
د دېګ	ډ 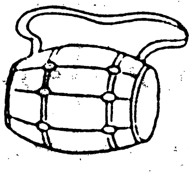 ډول	ذ ذخیره
ر رسی	ړ 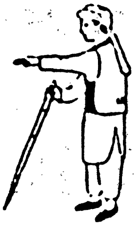 ړُوند	ز 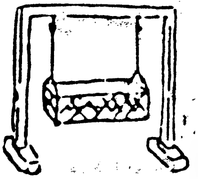 زانګو
ژ ژبه	ږ ږمنځ	س سترګه

دلومړي زده کړي منشاء او مقاصد

دلومړي زده کړي مدعا:

۱- دزده کړي ورکولو استادانو او د تعليم او روحياتو دماهرانو په دې هکله داخيال دی چې دلومړي زده کړي دتدريس په ټولو کې غټ مقصد دا دی چې په ماشومانو کې پخپله دسوچ او پوهې مـاده پيداشي او د ژور فکر قوه يې انکشاف وکړي او ددې انکشاف له مخې دوی د څه څيز يا واقعې په هکله د خپلو خيالاتو په آسانه دول ژبه کې د تورو، الفاظو، فقرو او جملو په واسطه هم په وينا او هم په ليک کې څرګندونه وکړي ترڅو چې د ماشومانو ذهني قوه رابرسيره شي او دغه قوه يې د فکر او تخيل واکې په لاس راولي.

۲- د روحياتو ماهرين وايي چې هر ماشوم دې دنيا ته هم بدني او هم په ذهني لحاظ بربنډ او لغړ راځي او لکه څنګه چې د دغه ماشوم بدن ته خپل کور او ولس جامې وررواغوندي په همدغه دول د دغه ماشوم ذهن ته هم د دغه ولس د مخصوصې ژبې عادتونو- عقيدو او نظرياتو جامې وررواغوستی شي د دې مطلب دا دی چې د هر ماشوم ذهن د ولسي زده کړې تابع وي او په خپل چاپيريال کې چې دی څه ويني او کوري هر ومرو به پرې د هغې اثر کيږي همدغسې حال يې د ژبې

هم دی هم هغه ژبه ډېر زده کړي چې د مور په غېږ په خپل کور، چم گاونډ چاپېریال او ولس ترمنځه یې اوري خو غرض دا دی چې د ولسي ژبې صرف او ریدل نقصاني وي ځکه چې د وینا ژبه ځینې ځینې وخت بې لارې او بې کوډه هم ورکډېږي او یې واکې روانه وي نو ضرور دي چې د ماشوم د دغه وخت لومړنۍ زده کړه دې یې واکه نه وي دا واکې څه دي دا د لومړیو لارو دا اصولو په رڼا کې په صحیح ډول د ژبې زده کړه کول دي.

۳- د یوې ژبې په صحیح ډول د زده کړې یوازې دا مطلب نه دی چې په ښو جملو کې دې او چت خیالات دا سې خپل کړي چې دا برخه د هغه د شکلي او زړه پورې عمل نه څرګنده شي یعنې هغه دې دا سې یو شخص شي چې د خپلو عالي نظریاتو او نېک عمل باندې هم خپل کور نېک بخت شي او هم د خپل ولس او هېواد له پاره د پاک خدمت مصدر وګرځي. نو ویلې شو چې د پښتو ژبې سره د خدای (ج) فضل دی دومره څه شته (شعري او نثري) پانګه چې د زده کړو د لوی او ورو تولو پرې ذهني ساحه روښانه شي چې د دې خپلې ژبې د زده کړې او پوهې په طاقت او قدرت د تولې پوهې حاصلولو کې په معیاري اصول د پوهې لوړو مدارجو ته ورسېږي.

د پښتو ژبې د زده کړې مقاصد

الف : لومړی خبره دا ده چې ماشومانو کې دې په صحیح ډول د یوې خبرې د اورېدو او په دې خبره د پوهېدو اهلیت پیدا شي.
ب : دوهمه خبره دا ده چې ماشومان دې د دې د پاره ظرفیت پیدا کړي چې هغوی د خپلې ذهني سطحې مطابق په صحیح ډول یوه خبره بیان کړي.

ج : دریمه خبره دا ده چې هغوی دې یو لیک په ښه طریقه ولوستی شي.

د : څلورمه خبره دا چې په هغوی کې دې اهلیت پیدا کړی شي چې د څه څیز یا واقعې په هکله څه خبره دې په صحیح او ښکلي لیک کې راولي د دې څخه برسېره دا هم ضروري ده چې ماشومان دې عامه وینا هم په صحیح ډول کړي او د خپلو احساساتو په رڼا کې هغوی چې څه گوري یا څه وینې هغه شیان په داسې ژبه کې بیان کړي چې هم ترې خپله خوند واخلي او هم ترې اورېدونکي متأثره کړي. لازمه ده چې په ماشومانو کې د عامې مطالعې شوق هم پیدا شي او د دې سره سره دې د هغوی تخلیقي او ابتکاري قوتونه را برسېره شي چې د هغوی په وینا - لیک - تبلیغ کې یو ډول انفرادیت او جدت پیدا شوی وي.

دژبې زده کړې بنيادي اصول

د تعليم ماهرانو د ماشومانو د زده کړې او پوهې د پاره څو اساسي اصول د روحياتو د علم په رڼا کې ډېر د اهميت وړ دي هيڅ ښوونکی استاد په غير د دې اصولو د رڼا څخه ماشومانو ته د لوست ـ ليک په ساحه کې صحيح درس نه شي ورکولای په کار ده چې په دې اصولو کې په هر يو بحث وشي.

وينا ـ لوست ـ ليک

دژبې ښوونکي ته په کار ده چې ماشومانو ته دې دژبې د وينا سره سره د لوستلو تربيت ورکړي او چې په لوستلو کې يې تربيت وشونو د دې عمل نه وروسته دې ورته دليکلو چارې وښيي ځکه چې دلوست او ليک ترمنځه رابطه دژبې د پوهې په سطحه کې ضروري او حتمي خبره ده. تر ټولو کې لومړی دا کار په غور ښوونکي ته فکرضرور دی چې د وينا په ذريعه دې ماشوم ته دا تربيت ورکړي چې هغه دې د توروډمخرجونو او الفاظو د آوازونو او د اداکولو طرز څخه واقف شي او ورسره متصلاً دې د لوستلو صحيحې لارې وښيي او هر کله چې ماشوم په لوستلو کې پوخ شو وروسته د دې څخه دې د ليکلو لارې چارې وښيي.

دې خالي ځای کې خوزي راخوزي چې د نن سبا په اصطلاح کې ورته د «صوت آله» یا مایکروفون ویل موزون ښکاري او هره ساه چې دده د سینې څخه په دې لاره راوځي داوږغوندې توته یې اړوي را اړوي او داسې آوازونه ترې جوړشي چې هغه د لفظونو شکل واخلي او چې د خولې نه بهرشي نو دده همجنس ورور عزیز سمد ستي پوه شي چې دی څه وایي، یا څه غواړي. هیڅوک دا نه شي ویلای چې انسان کله راهیسې د دې آلې څخه کار شروع کړیدی ځکه چې د حضرت آدم علیه السلام د لومړي ځل ذمه واری ابتداء شویده نو معلومېږي چې انسان د دې آلې په استعمال لا د پخوا څخه بنه لرونکی او قوي او دا هم معلومېږي چې ده د الفاظو د ساتنې یعنې یاد لرلو ډېره قوي ملکه هم لرله. او تر نن ماانونه ما نوانسان هر څه چې ویل په خپل ذهن کې به یې محفوظ ساتل مګر کله چې د انسان شمېر زیاتېده او معاشره یې خورېده او ورو ورو دا ضرورت ورته پیښ شو چې په خوله څه وایي دا په داسې شکل کې محفوظ کړي چې دیو نسل څخه بل ته او د بل نه بل ته پاتې شي هم دغه رنګ د لیک ابتداء ده او په دې کې انسان د تیرې ترې دونو پانو پوستکو او څرمنو په ذریعه په خاصو نقشونو او شکلونو کې خبرې خزانه یاذخیره کول او راتلونکي نسل ته پرېښودل د دغې مزل یو ډېر مهم پړاو وو. او ورو ورو چې زرګونه کاله وروسته د انسان اولسي ژوند کې بدلون راته نو انسان بیا د خپل ژوند او اولسي روایاتو د دا یې بقاله پاره مختلف ډول کرښې او شکلونه ـ (حروف) یا توري وضع کړل چې په نننی اصطلاح کې ورته خط یا لیک ویلی شي.

د دې څخه دا واضحه تحقیق کېدای شي چې انسان د تهذیب تعلیم او ترقی اساس او بنسټ هم دده د نطق یا خبرو کولو ملکه یعنې ژبه ده ځکه نو الله تعالی انسان ته د ټولو څخه اول د تعلیم د علم او پوهې زده کړه ورکړې ده او چې څه

لیږدل د معلوم نه نامعلوم ته

د دې ځنګې پورته موضوع مدعا داده چې د ماشوم لوموړي زده کړې ابتدا د الفاظو څخه پیل شي او دالفظونه په لوموړي سرکې د هغه څیزونو، تصویرونو سره تړون ولري چې ماشوم په خپل کوراو چاپیریال کې د لومړي سروخت څخه زده کړي وي او په معنیٰ او مفهوم یې ځان رسولی وي.

نو بیا که په سبق کې داسې یو نوی لفظ راشي چې ماشوم یې په معنیٰ او مفهوم نه رسیږي او، نه هغه یې خپل کوراو چاپیریال کې اوریدلی وي نو ښوونکی ته په کار ده چې د دغه نوي لفظ تړون او ارتباط د نوروداسې الفاظو سره وکړي کوموسره چې ماشوم د اول وخت څخه بلد او اشنا وي یعنې دا نوی لفظ د اشنا لفظ سره داسې پیوند کړي چې د دغه اشنا لفظ سره د مفهوم په رڼا کې ماشوم د دغه نوی لفظ په معنیٰ ځنپله پوه شي نو په دې وجه د زده کړې دا اصول د معلوم نه نامعلوم ته لیږدل ګڼل کیږي.

لیږدل د اسان څخه ګران ته

د دغه پورته خبرې مفهوم دا دی چې د لوستلو زده کړه کې دې لومړی هغه الفاظ ښوونکی استعمال کړي د کومو په معنیٰ چې ماشوم پوهیږي او د تلفظ او اواز سره یې بلد او اشنا وي داسې الفاظ چې ماشوم یې هم په معنیٰ پوهیږي او هم یې په اسانه ولاړولای شي راداکولای شي،

دنغي ته (اسان) وايي او هغه الفاظ چې نه يې ماشوم په اسانه اداکولای شي او نه يې په پوره يا نيمګړي مفهوم پوهيږي دنغي ته (ګران) وايي د لوستلو او د مفهوم په رسيدو لوړ اصول دا دي چې لومړی دې ښوونکی اسان الفاظ ماشوم ته ولولي او بيا دې داسانه لفظونو په رڼا کې ګران الفاظ داسې خپل کړي شي چې د دغه ګرانو الفاظو په لوست او پوهه کې اسانتيا پيدا شي .

بله ضروري خبره دا ده چې ښوونکی دې د الفاظو ذخيره پرله پسې زياته کړي لکه د ذخيرې د کړيو په څېر ترڅو چې د ماشوم په علمي او د پوهې په سطحه کې غوره انکشاف پيدا شي .

لېږدل د داګيز نه مخفي ته

د زده کړې په اصولو کې دا اصول ډېر اهميت لري د دې نه مطلب دا دی چې ماشومانو ته دې ښوونکی لومړی د هغو شيزونو او د هغو الفاظو زده کړه وکړي کوم هغه څه چې د هغوی د علم او پوهې په لړ کې په داګه پراته وي يعنې داسې شيزونه او داسې الفاظ چې د پنځو حواسو پواسطه يې ماشومان تلفظ او ادا کړي او هم په دې وپوهېدلای شي لکه د مثال په ډول (موټر) د ماشوم له پاره يو داګيز لفظ دی ليکن په دې شرط چې ماشوم کتلی او ليدلی وي او يا يې په کې سورلۍ کړې وي خو د (حادثې) لفظ د هغه ماشوم له پاره پټ او مخفي حيثيت لري . چا چې کوم ډول حادثه په ژوندکې نه ده ليدلې نو اوس که استاد د غه ماشوم ته چې حادثه نه پېژني نو د حادثې لفظ معنی ښودل غواړي نو هغه به دغه ماشوم د ذهن څخه پټ لفظ (حادثه) د داګيز لفظ (موټر)

سره په داسې ترتیب وتړي چې د موټر په ذریعه هغه په (حادثه) هم پوه شي -
ښوونکي ته په کار دي چې په لومړي ځل د مخفي او پټو الفاظو ځنې بېځي د ده
وکړي یراځې او یراځې دې د هغه شیانو نمونې ماشوم ته وښیي چې په -
ښکاره یې ادراک کولای شي.

د مشابهت او تضاد اصول پکار ول

د روحیاتو ماهرین او د تدریس لوی استادان دا وایي چې د تضاد او
مشابهت په ذریعه ماشومان د مشکلو لفظونو په مفهوم ډېر ژر پوهېږي او
هم پېژندنه کولای شي او په معنیٰ یې رسېدلای شي. د تضاد په کارولو
ځنې مطلب دا دی چې د متضاد الفاظو په ذریعه زده کړه ورکړی شي. فرضاً د مثال
په ډول د (تیاره) لفظ ته متضاد لفظ (رڼا)، او همدا رنګه د (ښوچکي) له پاره (غټ
غټ) او همغسې ډېر زیات مثالونه شته لکه د تور او سپین - لوی او وړوکی،
اوږد او لنډ، د زده کړو د پوهې له پاره ښوونکي په ټولګي کې مستقیماً د زده کړو له مخې
عملاً ښودلای او تطبیق کولای شي لکه دا ماشوم تور دی او دا بل سپین، دا ماشوم
لوی دی او دا بل وړوکی، دا قلم اوږد دی او دا بل لنډ دی همدا رنګه په لوبو
کې د متضاد لفظ په کومک د وهم لفظ پېژندلای شي لکه چې مخکې وویل شو
چې د متضادو لفظونو په ذریعه د نورو الفاظو په تدریس ډېره آسانتیا پیدا شي.
او په عین حال کې د زده کړو د فکري تولید قواوې هم انکشاف ومومي او د
تخیل او درک قواوې یې هم پیدا شي.

مطلب دا دی چې ښوونکی باید هغه الفاظ زده کړو ته وښیي چې په دې
صورت کې ډول یې هغه شی په خارج کې وجود ولري او ضد یې پیدا کړي ځکه چې

دا د ماشومانو په ختبه کې اخیستلي دي چې هغوی د متضاد او مشابهه هغه الفاظو په ذریعه چې په پوهه کې راغلي دي ډېر ژر تر ژره د جدیدو او مشکلو لفظونو پېژندنه کولای شي او په مفهوم او معنی یې پوره پوهېدلای شي.

د پښتو د زده کړې لارې چارې

د پښتو ژبې انفرادیت؛ اګر که د کښو شو لارو چارو سره د پښتو د زده کړې لارې چارې تر ډېره حده پورې سمون خورې. مګر بیا هم پښتو ژبه بېله ژبه بېل دول انفرادیت او ځانله بېل مقام لرې نو دا ضروري ده چې د دې ژبې د زده کړې په لارو چارو کې هم د دغه انفرادیت رنګ ښکاره وي د نورو ژبو د لارو چارو سره د سمون خوړلو په وجه به مونږ هرومرو د دغه ژبې د زده کړې لارې چارې په ګوته کوو او د دې سره سره به مونږ هم تکل کوو چې یا خو داسې بېلې لارې چارې وټاکو چې د پښتو ژبې دغه انفرادیت پرې په ډاګه شي او یا به دغه نورو ژبو لارو چارو کې څه داسې ترمیم یا بدلون یا ګډون یا تنسیخ (پرېکون) وکړو چې د دوی په ذریعه مونږ به د پښتو ژبې د زده کړې ورکولو په لړکې پاتې راننشو. داثابته ده چې پښتو ژبه څه کم وزیات څلوېښت توری لرې او په دې توروکې څه د عربې په ډول دي او څه د پښتو خاص او ځانته توري دي د پښتو خاص توری مخصوص لیک هم لرې او مخصوص اوازونه علاوه هم لرې او دا توري چې کوم آوازونه لرې دغه آوازونو وېښتو له کبله تر څه حده اردو، فارسي ژبې او تر ډېره حده عربي او انګرېزي ژبې پاتې راځي او دا ژبې هغه ژبې دي چې پښتو سره ګډون او تړون لرې. مطلب دا شو چې د پښتو استاد به د پښتو د حروفو د تلفظ ادا او د اوازونو په لړکې به د نورو ژبو استادانو په نسبت زیاته سرخوږې او کړاو کوي ځکه چې د پښتون قام کې خپلونه دي او ډېرو خپلو ژبې پېژندل دې استاد له یو مهم جز د ژبې د پوهې څخه ګڼل کېږي.

د ژبنی زده کړې زره پورې لارې

د ماشوم فطري غوښتنې، د ژبې د زده کړې په لړکې دا حقیقت د یوه ښه استاد نه هم پټ نه دی چې واړه ماشومان زده کړه ډېر ژر او په اسانه هله کوي چې د هغوی د سبقونو د ښودنې لاره زیاته غوره او په زړه پورې وي. لوبو په ډول وي دا خبره هم د چا نه پټه او پنا نه ده چې ماشومان په لوبو لوبو کې کوم سبق ولولي په هغې کې نه صرف دلچسپي اخلي بلکې دغه سبق سره تړلي خیالات، توري، الفاظ، جملې او فقرې د هغوی د ذهن په تخته ښه په واضحه شکلونو ځان ځای کړي او دغه توکې په اسانه د هغوی ځخه نه هېرېږي زده کړه هم دغسې په کار ده چې زده کړې ځېژونه د ماشوم د ذهن یوه قصه وګرځي او هغه بیا د دغې زده کړې په رڼا کې نور ځیزونه ویني، ګوري او په اسانه یې پېژني. بله دا چې په ماشوم کې د ځان ښودنې یعنی خود نمایئ ډېر فطري عالي جذبې موجودې وي که د ماشوم د دغه جذباتو ځخه کار واخستی شي او ماشوم ته داسې موقع ورکړی شي چې د هغه د دې فطري جذبو تنده ماته شي نو ځه نه کېدونکی خبره نه ده چې د ماشوم په ذهني بنا کې په اوښتي ډول مونږ یو انقلاب راننه ولو په کار داده چې د ماشوم د دې روحیاتي جذباتو یوه ځه لږ یا ډېر وضاحت وشي چې دا په ځه ډول دی او په دې لړکې مونږ ځه کولای شو. د ځان ښودنې جذبه په هر چا کې

وي څوک هم دا نه وايي چې زه دې بدني طور په جامه په جوسه یا ذهني طور سره نورو خلکو ته بد ښکاره شم. ما شومان خو په دې هکله ډېر زيات حساس وي خو هر کله چې څه لږ ډېر پاک او صفا خوښوونکي او جمالیاتي حِس لرونکي دي نو ځکه هر ماشوم خپله د کتابونو کڅوړه د نورو څخه ښه کښي خپله خولۍ که ښه هم نه وي تعريف یې کوي او د نورو څخه یې بهتره کښي په همدا ډول خپل ځان ورته زيات زورور د نورو په مقابل کې ښکاري بله دا چې ما شوم په عملي ژوند کې هم دا غواړي چې څه داسې کار وکړم چې د نورو څخه مې حیثیت لوړ شي. هیڅ یو ما شوم هم که هغه په هره جسه او د هر کړو، وړو وي او که په دنیاوي میدان کې په هر معیار وي هیڅ ډې دا هم نه شي زغملی چې څوک یا هغه ته او یاد هغه څه څیز ته او یاد هغه عمل ته بد ووايي که څوک داسې وکړي نو دې سره د ما شوم ذهن ته یوه سخته صدمه او ديکه وررسېږي هغه زړه ماتی شي او د ځان او جهان هر څه څخه یې کرکه او نفرت پیدا شي ، کوم چې هغه د پاره او د هغه چاپیر يال د پاره ډېر ضرور ثابتېدی شي.

د روحیاتو ماهرین خو تردې حده وايي چې د انسان د ټول ژوند محور د ځان ستاينه ده او د انسان سره ترلې هر څه که بدني دي که ذهني دي او که روحاني د دې محور نه تاو راتاو او څرخيږي او که دا د ځان ستاینې توکي دانسان د ژوند څخه وځي او یاد دې توکي د پرورش خصمانه ونه شي نو بیا داسې انسان ژوندی خو وي لیکن د داسې نه مرګ ډېر ښه کښي . دیو ښوونکي له پاره د ما شوم فطري جذباتو ته پام لرل او په نظر کې نیول ډېر زیاته مهمه ده هم د دې جذباتو څخه لوی کار آخستی شي لازم دي چې د ما شوم د ځان ښودنې او ځان ستاینې جذباتو د اظهار پر مختګ خصماني د پاره په ښوونځي

کې ښه اوپوره توګه موجودوي په دې خوبه یوطرف ته دماشوم د دې فطري غوښتنو تنده ماته شي اوبل طرف ته به دماشوم دفطري غوښتنو په ترڅ کې د پوهې اوزده کړې خاوند شي اوس به مونږ دهغو توکونو او شیزونو په هکله خبرې وکړو کوم چې په ښوونځي کې ضروري وي او دماشومانو له پاره زړه راکښکونکي اوجالب وي او د هغوی دفطري ذوق پوره کولو کې ښه کټور کټمل کیږي. او د زده کړې په لاروچاروکې به مونږ دماشوم د دې تحریکونه په کاراچوو- یوه د شغل تحریک، بل دلوبو اودریم درشک اومقابلې.

دشغل تحریک :

ماشومان په فطري طورسره یونه یوکارکې ذهني او په جسماني ډول سره مشغول وي اوس په ده چې دماشوم له پاره داسې اسباب مهیا او تیار کړې شي چې د هغه د شغل وخت په ګټوره طریقه په کارراوستی شي او په دغه وخت کې څه داسې شیزونه په داسې ډول ترسره شي چې دشغل نه شغل وي او دزده کړې نه زده کړه وي په دې لړکې تصویرونو چارټونو اونوردلیدلو، کتلومناسب شیزونه ډیرګټورثابتیږي ځکه چې دداسې شیزونو په لیدلو ماشوم د دوی په ننداره اوتماشه شي او تماشه کولوکولوکې د هغه د سوچ اوفکرقوتونه هم رابیدار شي د سوچ اوفکر په نتیجه کې که ماشوم ناپوهه پاتې شي نودحیرت په دریاب ورکه شي نودسبق زده کړه هله په ښه طریقه ترسره کیدای شي چې دماشوم ټول حسونه اودوجود ټول اعضاء مونږ دغه زده کړه کې راوښ کړونوپس په دې ډول دماشوم داټول قوتونه هله د سبق کلکه ملګرتیا کوي چې هغه ته د سبق زده کړه اوتدریس

په شغل کې ورکړی شي.

دلوبو تحریک: دا هم دماشوم فطري غوښتنه ده چې هغه دي خپل ټول وخت لوبو، ټوکو کې تېر کړي دماشوم د دې فطري جذبې نه داسې کار اخستل کیږي چې د سبق زده کړه دې هغه ته د لوبو، ټوکو په ذریعه او په ډېر چلولو ورکړې شي داسې چې سبق ورته سبق او زده کړه ورته زده کړه ښکاره شي بلکې دا هر څه ورته ټوکې، لوبې ښکاري خو بیا هم چې د هغه ذهن ته ورسیږي هغه د زړه پورې او غوره طریقې په ذریعه ورکړی شوی زده کړه وي او یواځې او یواځې دا کارمونږ د ډرامو، سوال جواب، جمله سازی، په ذریعه کولای شو.

درشک یا تضاد تحریک: دماشومانو روحیات څه په داسې ډول وي چې هغوی ځان دبل هر چا نه په ذهني او جسماني لحاظ کې بهتر او ښه ګڼي دماشوم دا جذبه په ډېره ګټوره د دې جذبې د تندې د سرولو له پاره په مدرسه کې دماشومانو ترمنځه د خبرواترو، مکالمو بحث مناظرو، تمثیلونو، ډرامونو او نورو انتظام وشي دا ټول هغه ټوکې دي دکومو شیانو له کبله چې د ماشومانو د رشک او مقابلې د تحریک نه مونږ ډېر په اسانه ډول ګټه اخستی شو څکه چې په دې ټولو څیزونو کې مونږ ماشوم ته داسې موقع پیدا کوو چې هغه دې پخپله کوښښ وکړي او د نورو هلکانو نه دې په ذهني یا جسماني برخه کې خپل ځان اوچت کړي او ماشومان کولای شي چې د پورتني عملونو په ترڅ کې زیاته پوهه او زده کړه حاصله کړي او وخت یې هم په خوشحالۍ سره تېر شي.

توره تخته: دتعليم او پوهنې ماهران په دې هکله په يوه خوله او متفقاً دا وايي چې توره تخته (نيم استاد) دى او په توره تخته باندې د سبق خلاصه اولنډيز (نيم سبق) دى د دې مطلب دا شوچې دزده کړې په لړکې د تورې تختې نه په غير کار کېدى نه شي استادچې دلوست ليک او وينا په هکله ماشومانو ته څه هدايت ورکوي د دې ليک په توره تخته ډېر ضروري دى هغه الفاظ چې په لوستلو کې د ماشومانو له پاره مشکل اوېنوي وکمني ښوونکى به هغه دمعنا سره په توره تخته ليکي څه قصه چې تېره کړي نو بيا هم د دغه قصې مهم ټکي په توره تخته ليکل کوي اوخپل درس ته به دوام ورکوي او په دغه درس کوم ځاى کې چې څه مهمه خبره راشي چې ذهني حفظ په کار وي هغه به په توره ليکي نو په هم دې ډول هرکله چې ښوونکى په دې پوه شي چې ماشومان سره د دې دلوست ، وينا اوليك نه په مفهوم نه وي پوه شوي نو هغه بيا دغه وخت په توره تخته باندې د سبق دوضاحت اوڅرګندولو له پاره څه شکلونه ، تصويرونه هم جوړکړي څيني ځايونوکې ددرس د ترون او تعلق ظاهرولو له پاره دغه الفاظ په توره تخته وليکي او بياد مختلفو علامو اونخښو په ذريعه دغه نږدېوالى ښکاره کوي کله استاد د دغه لفظونو ترمينځه دغشي د نښان نخښه وکړي اوکله د مساوات د نخښې نه کار اخلي - هم دغسې ښوونکى د مختلفو وضاحتونو له پاره په توره تخته د نورو نخښو څخه هم کار اخلي نو پس ښوونکي ته لازم دى چې دا پورته عملونه په زده کړه په مجسم ډول په توره تخته وليکي.

وخت د خپل آخري پيغام او قانون وخت راغی او رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ته آخري او مکمل دين او قانون ورکړ چې د انسان نسل ته يې ورسوي نو لومړی لفظ د الله تعالیٰ د وحې «اقرأ» يعنی ولوله لوست وو او بيا د قرآنکريم هر لفظ او هر آيت شريف يوه معجزه ده چې په حقيقت کې د الله تعالیٰ چې عليم او حکيم دی د انسان طرف ته د يوې مکملې او معجزانه ژبې پرېښودل وو.

د ځمکې پر مخ په زرګونو ژبې وجود لري. د هرې ژبې غټ صفت او کمال دا دی چې د هغې ژبې ويونکي يا د هغې پوهېدونکي خپل فکر، جذبات او احساسات وړاندې کوي او د انسان معاشره يو تر بله رانږدې کيږي د يو علم او پوهه د بل په کار راځي د ژبې د مقام او فضيلت چې په دې تېرو کرښو کې بيان شويدی په - حقيقت کې يواځې د هغې ته توجه راګرزول وو. يوه بله غټه خبره خو دا ده چې د هرې وينا ليک، يا شعر او داسې نور نور مصنف څه نا څه څوک لري مګر ژبه داسې معجزه ده او يو داسې عجيبه ميراث دی چې د دې اعلیٰ مورث په هکله هيڅوک دا نه شي ويلی چې د ژبې واضع يا جوړونکی يا مصنف فلانی عالم، شاعر يا فنکار دی. د ژبې پيدا ښت د يوې معاشرې سره دی. ځکه نو عقيده دا رول په کار ده چې هره ژبه د الله تعالیٰ يوه معجزه ده چې تل تر تله د انساني معاشرې په ژوندکې په کار شويده او هيڅاله دا نه دي مناسب چې د ژبو تر منځ د غوره يا کم والی، ښه والی، بد والی بحث ميدان ته راواچوي هره ژبه خپله کمال لري د ځينو ژبو ويونکو زيات فکر او څېړنه کړې وي او ځينې ژبو ويونکو ته دا موقع په لاس نه وي راغلې. ډېرې ژبې پيدا شويدي خو ډېرې کمې ورکې شوې. دا اوس وايو او ليکو چې پښتو ژبه د دنيا د ژبو په دې اوږده سلسله کې کوم مقام لري. پښتو د پښتنو ژبه ده او په کروړونو ويونکي لري د علم الالسنه او تاريخ پوهانو او ماهرانو د پښتو ژبې او د پښتون قام د قدامت، زوړوالی او د پښتنو د اصل نسل په هکله مختلف نظريات وړاندې کړيدي.

کره کتنه

د مشرانو وینا ده چې انسان د غلطیو نه ډک دی او دا حقیقت دی چې د ژانګونه تر لحده انسان نه غلطي کېږي خو دا هم بېځایه نه ده که مونږ دا ووایو چې د عمر په حال کې تجربه زیاتېږي او د تجربې په ډېرېدو غلطي کاني کمې وي او چې څومره پوهه کمه او عمر کم وي هومره به د غلطیو امکان ډېر زیات وي نو په دې اساس ښوونځي او مدرسې هم د دې له پاره دي چې د غلته د ماشومانو او شاګردانو د غلطیو اصلاح کېږي غلطي کانې په څوځو دوله دي.

لومړې د ژبې استاد به په هغو غلطیو زیات نظر اچوي کومې چې د لیک لوست او وینا په لړکې د ماشوم نه صادرېږي د صحیح لیک او صحیح وینا دواړه تربیت کېږي دي د پاره دا ضروري ده چې استاد په خصوصي ډول د صحیح لوست په لړکې ماشومانو سره پوره پوره کومک وکړي او د هغو هره غلطي که د تلفظ وي که د اعرابو که د تاکید په ډول وي که د زور په هکله که د موقع په حال کې وي که د آواز په میدان کې په صحیح ډول اصلاح کړې شي. په دې هکله لومړی خبره دا ده چې ماشومانو ته بالکل داسې موقع ورکول نه دی په کار چې هغوی څه څیز غلط واوري یا یو څیز غلط ولاړ کړي واړه ماشومان چې په کوم لوست کې کوم ځای غلطي وکړي هم په هغه وخت یې اصلاح د ښوونکي صاحب له خوا په کار ده او د صحیح لفظ بیا بیا تکرار هم په دغه ځای کې ضروري

دی یعنی ماشوم چې کوم لفظ غلط ولولي استاد دې په هغه ځای کې ودروي او تلفظ دې ورته صحیح کړي او بیا دې ماشوم دغه صحیح تلفظ دری یا څلور ځله پخپله ښوونکی ولاړ کړي او بیا دې په ټول صنف کې ټول شاګردان ورپسې د ښوونکی په څیر تلفظ تکرار کړي. د غلطیو اصلاح یواځې زباني نه ده په کار بلکې ښه به داوي چې صحیح لفظ دې استاد په توره تخته ولیکي او بیا دې ماشومانو ته داوینا وښيي چې هغوی پخپلو کتابچو کې دغه لفظ نقل کړي، ځینې تجربه کاراستادان په کښو ټولګیو کې د غلطیو د اصلاح له پاره یوه ښه اوکټوره لار یکاروي چې انګریزي کې ورته (SELF CORRECTION) وايي دې طریقې ته مونږ په خپله ژبه کې ځاني کره کتنه) ویلی شو د دې طریقې اصول دادي چې استاد به د املاء یا د لوست د عمل څخه پس په لیک یا وینا کې امکاني غلطي زباني په ګوته کړي بیا به په غلطیو بحث وکړي او د دې بحث نه پس به ټول لوستی شوی یا املاء شوی عبارت ښه واضحه او څرګند ډول په توره تخته ولیکي او هلکانو ته به دا ـ ووايي چې د خپلو کتابچو او د تورې تختې د لیکونو خپلو کې لفظ په لفظ او ټکی په ټکي موازنه وکړئ په توره تخته چې څه لیک شوی دی هغه صحیح دی که ستاسو په کتابچو کې یونیم لفظ یا ډیر الفاظ هوبهو د تورې تختې د الفاظو په شان نه دي نو تاسې پوه شئ چې تاسو غلطي کړیده او بیا دې استاد ورته ووايي په کتابچو کې لیک شوي هر داسې لفظ لاندې کرښه راکاږئ. دغسې چې څومره الفاظو لاندې کرښې راښکلې شي هومره غلطي به ماشوم څخه صادره شوي وي بیا دې استاد ورته په ورون تندی ووايي چې په کتابچه کې د هر غلط لیکلی شوی لفظ په ځای درې، دری یا څلور، څلور ځله د تورې تختې نه صحیح لفظ پخپلو کتابچو کې نقل کړئ. نو پس دا طریقه دوخت د بچت د پاره او د ټولګیو د کښو هلکانو له پاره مهمه

طریقه کښل کیږي .

د ښه لیک د زده کړې لارې چارې

دلیک مفهوم : د خیالاتو، احساساتو او جذباتو هغه اظهار چې د خاصو شکلو، تررو، ټکو یا لفظونو په واسطه کیږي لیک ورته وایي . برسیره په دې د خیالاتو اظهار په اشارو یا په ویینا هم کیدای شي لیکن دا اظهار یواځې دیو وخت له پاره وي او د دې څه مستقل حیثیت نه وي نو ویلی شو د خیالاتو داسې اظهار او څرګندونه یواځې د یو وخت د پاره وي .

نو بناءً ویلی شو چې د خیالاتو داسې اظهار او څرګندونه مستقل حیثیت لیک کښلی شو. د معزالله خان مومند د شعر دیوې مصرعې نه د لیک مفهوم ښه اندازه لګولی شو چې وایي .

هم چپ یم هم ګویا یم لکه خط چې د کتاب

یعنې لیک خیالاتو له د مستقل حیثیت ورکولو یوه داسې ذریعه ده چې د دې په برکت او کومک خیالات او جذبات عبث او خوشې نه شي پاتې کیدای بلکې دوام لرونکی حیثیت یې پیدا شي دغه لیک چې په هر وخت او هره پیړۍ د لوستونکی د سترګو مخې ته راشي نو د دې هم هغه خیالات ګویا شي یعنې کوم وخت کې چې دلیک دلیکلو په وخت کې لیکوال ریکارډ کړي وو .

دلیک نخښې نښانې

دلیک دود د ښه والي په لړکې ځینې اشارې ، علامې او نخښې نښانې هم شته چې په هره لیکنه کې د هغو خیال ساتل لازمي او ضروري دي.
بې نخښو نښانو لیکنه د لوستونکو د پاره ډېر کرانې پیښوی او په ځینو ځایو کې ترې سمه معنا نه اخیستل کېږي له دې کبله غواړو چې دغه نښانې په لنډه ډول بیان کړو ترڅو چې دلیک دود لړې نیمګړې پاتې نشي.

۱- ټکی (.) دا نخښه د پوره جملو په پای کې ایښودل کېږي او د جملې تماوالی ښيي لکه ، د پروت نه کرځنده کیدړ ښه دی . (مثال) خپل عمل د لارې مل دی.
دغه پورتنی نخښې ته (ټکی) وایو.

۲- چپه پیښ (،) دا نخښه د یوې لنډې وقفې له پاره په کارېږي په یوه کلمه یا جمله کې چې سړی غواړي لږ غونډې ځنډه وکړي نو دغه نخښه راوړل کېږي.
مګر زیاته د کلمو او نیمګړو خبرو ترمنځ د عطف د پاره راځي لکه : زلمي ، توریالی ، تورپیکی او کل مکی په امتحان کې بریالي شول.

۳- ټکی او چپه پیښ (؛) دا نخښه د زیاتې وقفې له پاره پکارېږي مګر د کلمو ترمنځ نه راځي بلکې د هغو مرکبو جملو په منځ کې راوړل کېږي چې په معنا کې یو له بله تړلي وي . لکه له هغه علم څخه چې اخلاق ورسره نه وي ؛ ناپوهي غوره ده . (روسو)

دې نخښې ته په پښتو کې (ځنډکی) د ځنډ نخښه وايو.

٤- دوه ټکي (:) دا نخښه د يوې کلمې يا جملې د سپړنې، اوښارنې علامه ده، په معنیٰ د هغې کلمې يا جملې په آخر کې ليکل کېږي چې وروسته ورپسې شرح او تفصيل راځي؛ دې نخښې ته (څرګندنی) وايو لکه:

د ژوندانه د کاميابۍ ستنې دا دي: پوهه، روغتيا، روزنه او اخلاق.

يا په پښتو کې د ډېر شاعران تېر شويدي لکه: ښکارندوی، رېدي خان، خوشحال خان او نور.

٥- (؟) دا نخښه د سوال او پوښتنې په وخت کې راوړل کېږي يعني د هر ډول سواليه جملو په آخر کې راځي دې نخښې ته (تپوسنی) ويلای شو لکه: بې عمله علم څه په کار دی؟

٦- (!) دا نخښه دغږ او ندا په وخت کې پکاريږي لکه اې ځلميه! دلته راشه! مګر په اصل کې دخبردارۍ او تنبيه نخښه ده او په دې وجه د مخاطب امر په آخر کې هم راځي لکه: وروڼو! ملاوتړئ! د وطن ناموس وساتئ!.

دغه نخښه د تعجب، شاباس او افسوس په ځای کې هم راوړل کېږي يعنې په هرځای کې چې خبرداری او تنبيه عرض وي هلته ورځني کار اخيستل کېږي مګر د زيات تعجب او زياتې خبردارۍ په وخت کې دوه ځله بلکې درې ځله هم ليکل کېږي لکه:

آفرين! په دې توره او مېړانه!

افسوس! چې ډېر ښه وخت مې له لاسه ووت!!

اوه! څومره ښکلې مرغۍ ده!!

کله چې پوښتنه او تنبيه دواړه مطلب وي نو د تپوس او تنبيه نخښې

د واړه یو ځای راځي لکه: دخدای له پاره دا څه حال دی ؟! دې نخښې ته -
(څوټکی) ویلای شو.

۷- کش (-) دا نخښه د یوې جملې د بېلولو د پاره لیکل کېږي، په تېره په
سوال او ځواب کې د هرې جملې په سر کې راځي او سوال او ځواب سره بېلوي لکه:

زلمي وویل،- توریالیه څه کوې؟
- خط لیکم
- چا ته؟
- خپل ورور ته

دا نخښه د دوو کلمو د بېلولو د پاره هم په داسې وخت کې راځي، چې د هرې
کلمې خپلواکي او ځانله والی مقصود وي لکه: صرف- نحو- بیان- عروض دا ټول
ژبني علمونه دي. دې نخښې ته (بېلوونی) ویلای شو.

۸- دوه کوږې کرښې خطونه (   ) دا نخښه د خاصو نومونو د توجه وړ شیانو
او په منځ کې راغلو بېلو جملو د ښودلو د پاره لیکل کېږي لکه: زه غواړم سبا ته له-
زمري سره (چې زما یو ښه ملګری دی) د کابل موزیم وګورم. زما ورور (ببرک)
په خپل ټولګي کې اول لمبر دی. دې نخښې ته (لیندۍ) وایو.

۹- دوه غبرګې لیندۍ «   » د دې نخښې په منځ کې د بل چا خبره،
نظریه یا دیو کتاب عبارت او یا د زیاتې توجه وړ نا اشنا کلمه راوړل کېږي لکه:
سید جمال الدین افغان وایي: «هر پرهېزګار عالم که چېرې د شریعت په اساس
کې فکر وکړي نو دا به ورته معلومه شي چې د ژوندانه پوهنې او علمونه
له دین سره هیڅ مخالفت نه لري»

یا په دې ورځو کې د «مود» او «هتود» کلمې ډېرې کردانېږي.

۱۰- څوټکي (....) کله چې یو لیکوونکی دیو نوم یا یوې خبرې څرګندول

نه غواړي نو په ځای یې یو څو ټکی ږدي او ورځني تیرېږي لکه : ماته دپښتو ..... سږ معلوم دي .

۱۱- درې ستوري (★ ★ ★) - دانخښې د یوې رسالې یا یوې مقالې دیوې برخې د تمامېدو او دبلې برخې د شروع کېدو په منځ کې لیکل کېږي. یعنې یو بحث د بل څخه بېلوي .

۱۲ که چېرې یو نوم یا یوه جمله په خاص ډول دیاملرنې وړوي نولاندې ترې یوه اوږده کرښه راښکل کېږي لکه : زلمی او توریالی زما کلک ملګري دي .
یا ښاغلو ! دلته دریدل منع دي . او داسې نور.

د لیک زده کړې کې د املاء اهمیت

هر کله چې یو عبارت وکتی شي او ولیکلی شي نو دا یو داسې عمل شو چې په دې ډول نقل شو یعنې د سترګو په ذریعه د لیکلو ټکو ، الفاظو پېژند کلوی وشي او د قلم په ذریعه د دغه پېژندلي لیدلي کتلي الفاظو په رنګ ټکي په ټکي او ټیک ټیک مشابه الفاظ ولیکلی شي دې ډول عمل ته نقل نویسي یا نقل لیکل ویلی شي لیکن د دې برعکس که چېرې عبارت یواځې په غوږ واورېدی شي او د اورېدلو الفاظو د آوازونو په کومک دغه الفاظ ولیکلی شي نو دغه عمل ته املاء ویل کېږي د املاء لیکلو څخه اول دا ضروري ده چې زده کړې مخکې عبارت لیدلی وي او د ټولو الفاظو پوه وي او په ذهن کې د دې الفاظو د شکل تصویرونه کښېنولی شوي وي هر کله چې د الفاظو د شکلونو او آوازونو ذهني تړون ترسره شي نو بیا دا کتل په کار دي چې آیا دې تړون .... کې خوځه کمی زیاتی نشته د داسې ډول کمې زیاتی د معلومولو د پاره چې مونږ د کومې واسطې نه کار اخلو هغې ته املاء ویل کېږي .

د املاء افادي ارخونه :- املاء د ماشوم د زده کړې په لړ کې د ټول ذهني دوباره د فکر او سوچ قضاوت او تفاوت نه مونږ ته معلومېږي چې د ماشوم

په ذهن کې د الفاظو ذخیره په کوم ډول ده ایا ماشوم دالفاظو صحیح نقشونه خپل ذهن کې کښېنولي دي او که نه په دې باب کې دا هم کېدای شي چې ماشوم یو لفظ اورېدلی خو صحیح وي خو لیدلو کې فرق وي یا یو لفظ خو لیدلی په صحیح ډول وي خو دغه لفظ آواز یې غلط اورېدلی وي د املاء په ذریعه مونږ د ماشوم کمی زیاتی په ښه طریقه معلوموﻻی شو او مونږ ته دا پته لګېدلی شي چې آیا د ماشوم په لیدو او پوهې کې فرق او تفاوت دی او یا یې په آورېدو څه علت دی یا څه نقص دی. هر کله چې داسې نقصان مونږ یو ځل د املاء په ذریعه په ګوته کړو نو بیا یې علاج څه ګران نه دی. ددې څخه دا واضح شوه چې املاء یو ډول تشخیص دی د کوم په ذریعه چې مونږ ته د ماشوم د ذهني وجودي ناروغیو او جسماني د نقصان پته نه کېږي بلکې دا د املاء په ذریعه د ماشوم د اورېدو، پوهېدو قوتونه هم تربیت واخلي د املاء په وخت کې د ماشوم توجه د استاد خولې ته وي او پوره په غوږ وي چې استاد څرنګه الفاظ او اوازونه د خولې څخه وباسي نو ځکه د دې پورته عمل په ذریعه د ماشوم د توجه کولو عادت پوخ شي نو هغه بیا د هر څیز د پاره په فکر او غور د اورېدو کوښښ کوي او دغه ښه غوږ، فکر او توجه او پام د زده کړې په لار کې د ماشوم ډېره زیاته مرسته او ملګرتیا کوي. دغسې د املاء په ذریعه د ماشوم د حافظې قوت هم وده کوي ځکه چې ماشوم د املاء دوران کې چې څه لفظ یا جمله واوري نو هغه لومړی په خپل ذهن کې محفوظه کړي او بیا یې د لیکلو تکل کوي.

د املاء اصول :- د املاء د پاره دا ضروري ده چې ماشومان د کومې توټې یا عبارت املاء، لیکي باید چې دغه لومړی ښه ولولي په داسې عمل سره ماشومان د زیاتو غلطیو څخه بچ کېږي ښه خو به دا وي چې املاء، د داسې

سبقونو نه وویلی شي چې دکومو هغو درسونو لوست چې داول نه بنه شویدی که چیرې د املاء عبارت دلوستل شوي کتاب تخته نه وي اخستل شوی نوبیا په کار ده چې په توره تخته باندې دغه عبارت بنه په بنکلی لیک ولیکلی شي او ښوونکی دې دغه د تورې تختې لیکل شوی عبارت ماشومانو ته په غور ولولي او دلوستلو نه وروسته دغه لیک وران کړي یعنی له منځه دې یوسي اوبیا دې هذا ذکرشوی عبارت املاء وویلی شي. دا ډېره ضروري ده چې املاء د هرټولګي دزده کړې د توان اوقدرت په مطابق وي د دې مطلب دا دی چې ماشومانو ته دې د خپل ټولګی د درسي کتابونو څخه املاء وویلی شي چې هغه درسونه یې لوستلي وي اوزده کړي هم وي. دا نه ده په کار چې داول ټولګي ماشوم ته د دریم ټولګی کتاب څخه اود څلورم ټولګی زده کړو ته د دیم ټولګي کتاب څخه املاء وویلی شي په داسې عمل سره به د املاء اصلي غرض زمونږ دګوتو نه ووځي. داملاء څوله ده یو یې ته امتحاني املاء وايي اوبل ته تعلیمي املاء وایي.

تعلیمي املاء:- هغې ته وایې چې زده کړې ویل شوی کتاب ولیکلی شي او امتحاني املاء هغې ته وايي چې استاد یې یوځل واوري اوورته یې ولولي او بیا یې ماشوم ته یوه یوه فقره وايي اوماشوم یې لیکي. بله دا خبره لومړۍ ډېره ضرورده چې ښوونکی باید داملاء لیکلو جریان په وخت کې ډېرمتوجه وي چې زده کړي یو دبل څخه نقل نه کړي چې داملاء لیکلو ماهیت له منځه لاړ نشي.

داملاء تصحیح کول:- داملاء تصحیح اودغلطیو اصلاح کول په درې صورتو کې کیدای شي:

لومړی: ښوونکی دې د هرشاګرد املاء اصلاح کړي اودغلط لفظ په عوض دې ورته د صحیح لفظ لیکل په خپل شکل سره ورته وښيي او ښوونکی دې هدایت

ځوک وايي چې پښتانه آريايي نسل دی. د محققينو يوه بله ډله دا رای لري چې پښتانه نسلاً ساميان دي يعنی بنی اسرائيل ګڼي. ځينی محققين وايي چې پښتو د ګڼو ژبو څخه جوړه شويده. ځينې خلک يې لا دا هم وايي چې پښتو د منګولي ژبو سره خپلوي لري. ليکن په تېرو څو کالو کې د پېښاور يونيورسټی او پښتو اکيډيمی چې کومه څېړنه، تحقيق او ريسرچ کړيدی د هغې څخه دا روښانه او ښکاره ثابته شويده چې پښتو نه د آريايي نسل د ژبو څخه ده او نه د سامي ټبرنه، او نه د منګولي ژبو سره تعلق او پېيوستون لري او نه د دې ټولو ژبو څخه جوړه شويده. پښتو په حقيقت کې د دې ټولو ژبو څخه زړه او مخکنی ژبه ده. او که دا ورته وويلی شي چې پښتو د دنيا د ژبو مور يعنی اُم الالسنه ده نو دا به حقيقت ته د ټولو څخه نږدې نظريه وي. محققين او مؤرخين په دې يو خوله دي چې د بابا آدم (ع)، د اولادلومړنی ځانګو د منځنی ايشيا مرتفع سطح يعنی لوړه غرنی لته يا علاقه ده او همدغه ځای کې انسان د مهذب ژوند دلاره چارولو مړنی رده ايښی ده او هم د دغه خاوره شا څخه بنيادم د نورې دنيا په لرې لرې ځايونو کې خپور شويدی. پوهانو او ماهرانو چې بنی نوع انسان د ژبو په هکله کوم تحقيق کړيدی د هغې نه دا روښانه ښکاري چې پښتو هغه ژبه ده چې داد تهذيب د رڼا د څرېکې وهلو څخه زرګونه کاله مخکې د منځنی ايشيا په باختر علاقه کې د داسې نسل د خلکو ژبه وه چې دوی ورته "تېز، تندخويه او وحشتناک" وايي ليکن دا مؤرخين وايي چې د دې شا و خوا وسېدونکو قبيلو د ما قبل التاريخ دور په هکله نه دوی سره څه معلومات شته او نه څه نور څه سند يا ريکارډ په لاس راغلی دی چې د هغې نه دا معلومه شي چې دغه قبيلو کومې ژبې ويلې. د ماهرينو او مؤرخينو د تحقيق يوه نتيجه داده چې لکه څنګه چې د باختر د خاوه شا نه انسان هر اړخ ته خپور شويدی او ځان سره يې خپله ژبه وړې ده. په

ورکړي چې دا اصلاح شوی لفظ لس ځلې د تکرار په ډول ولیکي.

دوهم :- زده کړه چې کوم وخت املاء ولیکله ګروپ ګروپ دې شي او یو تر بله دې دغلطیو اصلاح وکړي.

دریم: کیدای شي چې هر زده کړې خپله املاء د کتاب له مخې د هم هغه لوست سره مخامخ کړي او د غلطیو اصلاح وکړي او په عوض کې یې صحیح الفاظ ولیکي.

****

انشاء لیکنه

دانشاء لیکنې مفهوم:- هسې خو که وکتلی شي نو بې شمېره خلک شته چې ژبه څه ډول خوا ېي او لیکلی هم شی اما هر داسې لیک وېنا څه خاص اهمیت نه لري ترڅو چې دغه وېنا او دغه لیک دژبنو اصولو او لاروچارو په ترڅ کې ترسره نه شي دا ځکه چې زمونږ په دغه لیک او وېنا کې یو خاص تربیت او یو خاص ډول نه وینو همدغسې که یو شخص دخپلو خیالاتو، احساساتو جذباتو، نظریاتو اظهار او څرګندونه دالفاظو دوینا یاد الفاظو دلیک په ذریعه په بنا یسته او ښکلي طریقې سره داسې ترسره کړي چې دغه لیک یا وینا یې په ژبنو لارو او اصولو پوره او دژبنو لاروچارو په ترڅ کې صحیح او په زړه پورې وي نو داسې سړي ته مونږ انشاء لیکونکی یا لیکوال ویلی شو او دهغه دغه وینا دانشاء لیکنې په نوم بللی شو.

دانشاء لیکنې منشاء:- ددې منشاء دا ده چې زده کړوسره چې دالفاظو کومه ذخیره جمع شي دغه ذخیرې نه دهغوی په ډېر فکر او خیال او پام کته اوچتوي دغه الفاظ دې په داسې طریقه استعمال کړي چې یو لفظ په کې هم

بېځايه استعمال نه شي ددې لوی اوغټ مقصد دادی چې زده کړي دي په سوچه ، اسانه اوساده پښتوکې د ليک اووينا داسې تربيت حاصل کړي چې دغه ليک اووينا دهغوی دزده کړې اوپوهې ښکلي کالي اوجامې وګرځي اوپرې ښه ښکاره شي ترڅوچې په دې پورته عمل کې ورته لاپسې دتخيل دتوليد قوه انکشاف ومومي .

متلونه

متلونه او نقلونه د پښتو د ژبې يوه غوره برخه ده او په نثر کې داخلېږي.

متلونه په لنډو لفظونو کې هغه فصيحې او څرګندې جملې دي چې ډېر ښه او جامع مطلب او مقصد تري اخستل کېږي په ژبه او ادب کې د متلونو د معنیٰ او د هغو د منشاء او سبب او د استعمال د ځای پېژندنه ضروري ده. مثالونه يې دا دي:

۱- انسان تابع د احسان دی.

۲- اور ته خپل او پردي يو دی.

۳- په يوه ګل نه پسرلی کېږي.

۴- هرچا ته خپل وطن کشمير دی.

۵- خپله خوله هم کلا ده هم بلا ده.

۶- د بېکاره خدای بېزاره.

۷- د تورې وهلې به جوړ شي، د خولې ويشتلی نه جوړېږي.

۸- د کبر کاسه نسکوره ده.

۹- خوارکبرجن د خدای (ج) دښمن دی.

۱۰- د کيدړ تر ناز د زمري شېرل ښه دی.

۱۱- پر مې که نو مړ مې که.

۱۲- خپله لاسه، ګله لاسه.

۱۳- چې تېر شو، هغه هېر شو.

په پوره ډول د نمونې په ډول څو متلونه وليکل شو.

د مثال په ډول څو احساساتي لنډۍ لیکو،

که په میوند کې شهید نه شوې
خدایږو لالیه بې ننګۍ ته دې ساتینه

که توری نه کړې نو به څه کړې
چې مرشیدې د پښتنې رودلې دینه

که تور اوربل مې میراث یږي
د وطن جنګ دی جانان نه منع کومه

ته په سنګر کې ځان شهید کړه
زه به څپل شال ستا په زیارت وغوړومه

توری وهه بری به مومې
که بری نه وې ځوانان تل په توره مرینه

❖ ❖ ❖

لنډۍ

لنډۍ، هغه شعرونه دي چې شاعر يې معلوم نه دی او د هر حساس - پښتانه او حساسې پښتنې د احساساتو هینداره باله شي.

د پښتنو په غرو او رغوکې په کلیو او ښاروکې، په شنو درو او لویو دښتونو کې د ابشار ځنګ او د کېږدۍ اړخ ته، د شپانه په شپېلۍ او د بنوال په نۍ کې او بالاخره د پښتنې خاورې په هر کوټ او خوا کې د دې شعرونو څخه په پریشان خوندا خستل کېږي.

زاړه یې د ځوانۍ د خاطراتو په یاد وايي، زلمیان او پېغلې د خپل زلمیتوب شور اومستۍ پکې لټوي، میناتو ته د راز او نیاز رویباري کوي، توریالیان ورسره د تورو په میدان کې ځرخېږي او پردیسیان په پردیسۍ کې د خپل وطن مینې پرې تازه کوي.

دا اشعار خو مره چې ډېر ساده، سلیس او روان دي هغومره د پردیوژبو له اغیزې څخه هم پاک او سپېځلي دي.

د دېوانونو شعرونه که د عربي عروض تابع دي خو دا اشعار نه یوازې د عربي آوازونو او عروضو څخه یې نیازه دي بلکې د سیلابي سیستم په اساس ځانته عروض لري لومړۍ برخه یې لنډه (۹ سیلابه) او دوهمه یې اوږده (۱۳ سیلابه) ده.

د پښتو ملي احساساتي جنګي لندۍ

ځلمي ولاړ توري ترملا دي
غزاله ځي پرخپل وطن سر ورکوينه

جانان مې سر په وطن کښېښود
په تار د زلفو به کفن ورته ګنډمه

ستا تر دې ښکلي بورې جار شم
په اوږه ستا دی ګزه زه د خياله ځمه

جانا نه جنګ نه په شا نه شې
چې دهمزولو راله نه شي پيغورونه

توري به کړي برې به راوړې
که برې نه وي ځوانان تل په توروم رينه

هلک به خندګه توره نه کا
تر نيمايي مرچله زم ورسره ځمه

له خپله لاسه مې پرې مرکړې
چې د زړې وشوې زه پر بام دروختمه

خال به د يار دوينو کښېږدم
چې شينکي باغ کې ګل ګلاب وشرموينه

ا- ښکلی - ښايسته ، ۲ - بورې - ښوپک ، ۳ - خال - تکی

د پښتو ژبې د نورو ژبو د مضمونو سره تړون

ټول ژب پوهان، د روحیاتو ماهران او د زده کړې استادان دا خبره په یوه خوله کوي چې د نورو کورنو او بهرنو ژبو په زده کړه کې مورنۍ ژبه د ملا د تیر حیثیت او اهمیت لري په مدرسه یا ښوونځي کې ماشومان د مورنۍ پښتو ژبې نه برسېره د پارسي او دري ژبې بین المللي ژبې انګرېزي زده کړه هم کوي هر کله چې د پارسي او انګرېزي زده کړه کې مورنۍ ژبه تر ډېره حده لاس کولی شي نو موږ ضرور د خپلې ژبې د کومک ځنې کار اخلو او د خپلې پښتو مورنۍ ژبې د زده کړې د تربیت نه داسې ګټه اخلو چې دغه تربیت موږ د نورو ژبو په زده کړه کې په کار شي.

د پښتو او اسلامیاتو تړون

هر کله چې د پښتو لفظ دویم مطلب اسلام دی نو دا پوښتنه هډو بې فایدې ده چې د پښتو او اسلامیاتو سره خپلو کې څه ارتباط او تړون دی د مدرسو او ښوونځیو په نصاب کې اسلامیات یو لازمي مضمون دی او د هر شاګرد له پاره یې زده کړه ضروري ده. دغسې پښتانه ماشومان پښتو وایي پښتو لولي نو دغه وینا او لوستل یې دواړه یو مخصوص رنګ لري او دغه رنګ یې د اسلامي رنګ ځنې بل رنګ څه کېدای نه شي او نه کېږي ځکه چې د هر پښتون ماشوم خیالات، احساسات، نظري سوچ او فکر هم دغه اسلامي رنګ کې خړوب ښکاري. نن سبا پښتو ژبه کې اسلامي تاریخ، قرآن مجید، تفسیر، د احادیثو او فقهي ترجمې او داسې نور هر څه شته چې دیو مسلمان زوی پرې وپوهېږي.

شفاهي تمرينونه

اسدالله د انګورو باغ لري.

څوک د انګورو باغ لري؟

آيا ته انګور پېژني؟

آيا تا انګور خوړلي؟

ته څو ډوله انګور پېژني؟

غوره انګور څه نومېږي؟

انګور بدن ته څه ګټه رسوي؟

آيا شنه او وچ انګور سړي وخوري؟

آيا د اوموانګورو خوراک زيان څه دی؟

د وچو انګورو نوم وښايا ست؟

په افغانستان کې انګور کومه مياشت کې پخېږي؟

کولای شي چې یوه مشخصه موضوع یا جمله په شاګردانو شفاهي تمرین کړولکه :

احمد په کورکې یوه لویه زراعتي لنګه غوا لري.
احمد په کورکې څه شی لري ؟
غوا د څه له پاره ده ؟
غوا څوک لري ؟
آیا ته غوا پېژنې ؟
یا دا ډول : دوکاندار پرتله شیان تلي .
دوکاندار پر تله څه شی تلي ؟
تله د څه له پاره ده ؟
تله څوک لري ؟
آیا تا تله لیدلې ده ؟
آیا ته تله پېژنې ؟

همدغه ډول دوی وايي چې دغنمولو مړی دانه هم د مينځنۍ ايشيا ميدانونو ته خوا وشا پنځه ويشت زره (۲۵۰۰) کاله ق-م کې راغلي ده د مؤرخينو دا عقيده ده چې د ما قبل التاريخ د دورې انسان د دجلې او فرات د ميدانونو څخه وا خله د ايران د زاګرس غرونو د سلسلې نه لمرخاته، ته تګ راتګ روان وو او حتی چې دا تګ راتګ تر پنځه زره ق-م پورې جاري وو. د قطبي ميدانونو (سايبيريا) څخه د آريايي نسل خلکو حرکت او تګ راتګ د دوه زره (۲۰۰۰) کاله ق-م نه پيل شوی وو او وايي چې څه وخت دوی سهيلي اړخ ته مرو (مورا) او بخارا (سغدانيه) ته راورسيده نو دوی په بلخ (باختر) کې د اسې قبيلې سره مخامخ شو چې د ژند اوستا په سند هغه خلک د ډېرو لوړو جنډو کرځولو عادت لرلو. په ژند اوستا کې او همدغه ډول د يوناني مؤرخ «هيرودتس» خپل کتاب کې پنځه سوه (۵۰۰) ق-م او همدغه ډول ريګويدا کتاب کې پنځه سوه ق-م د دغو قبيلو نوم بخدي يا بختي، پختي، پختين، پختوان، يا پختوين ذکر کړيدی او هر يو دا ويلي دي. دا د ډېرو لوړو لوړو بيرغونو او چتوونکی خلک وو «هيرودتس» د دوی وطن ته پکتيکا وايي - ظاهره او څرګنده ده چې بخت، پښت، پختين، پخدی، پختی، پختوان يا پختوين همدغه پښتون يا پښتانه وو چې هغوی د آريا و د خوږېدونه زرګونه کاله مخکې يو مهذب ژوند تېروه نو لازماً د دې څخه دا نتيجه راوزي چې د دې قبيلو ژبه د آريا و د ژبو نه زړه وه او دغه ژبه هم پښتو وه ځکه چې د دې قامونو بيله ژبه وه او هغه بيله پښتونه بله کومه کېدای نه شوه که چېرې پختوان، پختوين، پختي، بخدي ټولو قبيلو کې زاړه ګمني او تاريخ يې د ټولو څخه مقدم شمېري نو آخر دوی به چې کومه ژبه ويله هغه ژبه يې د پښتو نه بله کومه کېدای شوه د لومړنيو آريا و د ابتدايي ليکونو په سند دا ويل کېږي چې په ځينو علاقو کې يو نړۍ ژبه وه چې «آريک» نومېده ليکن کوم چې انسانان نورو ملکونو ته خواره شول نو نورې ژبې پيدا شوې او آريک بېخي ورکه شوه

غواړوچي دڅوکليدي الفاظوڅخه يومتن ترتيب کړو لکه

(غواوې ، پسونه ، شېدې ، محمود ، بزګر ، کور ، غوړي)

تمرين :

محمود يو بزګر سړی دی . ډېرښه پسونه او ډېرې غواوې لري ، کله کله پسونه هم خرڅوي او همدارنګه دقره قل پسونه او مېږې هم لري برسېره پر دې زراعتي غواوې لري چې زياتې شېدې اوغوړي ورڅخه حاصلوي او د خپل کور د ښه ژوندکارې برابرکړي او د پورته موادوڅخه زياتې پيسې هم ورڅخه په لاس راوړي .

غواړو چې د ځینو ربطیه کلمو په واسطه جملې سره ترتیب کړو لکه : یا ، مګر، سره د دي، بیا هم ، لکه چې، احتمال ممکن . . . .

تمرین :

یا : ای محموده ! آرام شه یا حرکت وکړه .

مګر : پرون ورځ احمد په ښځو بجو زمونږ ځای ته راغلی و مګر زه ښار ته تللی وم .

سره د دي : روسان سره د دي چې نوي وسله په ډیره پیمانه د افغانستان په مجاهدینو استعمالوي بیا هم د ماتي سره مخامخ دي .

لکه چې : په اووم د دسمبر د مجاهدینو په غونډه کي ښاغلي محترم د اسلامي حزب رهبر لکه چې ویلي مونږ په افغانستان کي ائتلافي حکومت نه منو .

احتمال : په دي ورځو کي احتمال لري چې احمد جهاد ته لاړ شي .

ممکن : د پوهي پواسطه ممکن ده چې انسان لوړ مقام ته ورسیږي .

مونږ کولای شوچې یوه مشخصه موضوع دمکالمې په څیر په شاګردانو تمرین کړولکه په لاندې ډول :

احمده : ته په کورکې زراعتي لنګه غوالړې ؟

هو : محموده زه په کورکې زراعتي لنګه غوالړم.

احمده : غوا دڅه لپاره ده ؟

محموده : غوا د شیدو له پاره ده .

احمده : شیدې د بدن له پاره څه ګټه رسوي ؟

محموده : څرنګه چې شیدې پوره غذا ده د شیدو خوراک سړي ته قوت بخښي.

احمده : د شیدو څخه څه څیزونه جوړیږي ؟

محموده : د شیدو څخه پیروی ، کوچ ، غوړي ، پنیر ، قروت ، ماسته – جوړیږي .

احمده : آیا ستاسې په کورکې دغه پورته یاد شوي څیزونه جوړیږي ؟

محموده : هو زمونږ په کورکې دغه پورته یاد شوی څیزونه د پرسنه په پوره اندازه جوړیږي .

آیا تاسې : دغه پورته شیان په بازارکې خرڅوئ ؟

هومونږ : دغه یوه اندازه پورته شیان په بازارکې خرڅو او دخپل کورنیمګړتیاوې پرې پوره کوو.

مونږ کولای شو چې د مشتق نوم څخه نور نومونه منځ ته راوړو لکه په لاندې ډول :

غر ، غرونه ، غرنی ، غرني ، غروال ، غریزه ، غرګی ، غرواله غروالان ، غروالی ، غروالې ، غرنۍ ، غریزې .

یادا : میلمستیا ، میلمستون ، میلمستیاوې ، میلمه ، میلمانه ، میلمنه ، میلمنې ، میلمه پال ، میلمه پاله .

یادا : ننداره ، نندارې ، ننداړتون ، نندارچي ، نندارچیان ، نندارونه ، ننداروني ، نندارتیا ، نندارتیاوې ، نندارتوب ، نندارتوبې .

یادا : ښوونکی ، ښوونځی ، ښوونه ، ښوونې ، ښوونکي ، ښوونکې ښوونځې .

یادا : نړۍ ، نړۍ کاني ، نړۍ وال ، نړۍ پال ، نړیوالی ، نړیوالې .

د دې لپاره چې يوه نيمګړي جمله وليکو کولای شو چې د فکري انکشاف او د موضوع مناسبت له مخې داسې پوره کړو.

د تمرين (مثال) :- برېالی هر سهار . . . . کوي .

د جملې څرګندونه : برېالی هر سهار لمونځ کوي .

همدارنګه کولای شو چې څو نا مکمله جملې او بې ترتيبه سره په ترتيب کړو لکه - برېالی هر سهار . . . . کوي او . . . ښوونځي . . . . . لپاره ځي او . . . . بوخت وي . . . نه وروسته . . . کور ته راځي .

د موضوع څرګندونه : برېالی هر سهار لمونځ کوي او د چای څښلو نه وروسته ښوونځي ته د سبق لوستلو لپاره ځي او تر ½ ۱۲ بجو پورې په سبق بوخت وي او د ښوونځي د رخصتي نه وروسته کور ته راځي

د دې لپاره چې یوه لنډه جمله وغوړول شي د کړکولای شو نورې کلمې پرې زیاتې کړو او همدا ډول د ژبې د بېر اصطلاحات پکې استعمالولی شو پس پورته موضوع ته د ضرورت له مخې توجه را کرزوو.

د مثال په ډول: احمد ښار ته ځي.

تمرین:

احمد نن ښار ته د وریجو اخستلو لپاره ځي.

احمد شاید نن ښار ته د وریجـــــو اخستلو لپاره ځي.

احمد شاید نن ښار ته د وریجو او ... اخستلو لپاره ځي.

احمد شاید نن ښار ته د خپل ملګري زلمي ملاقات او د وریجو او ... اخستلو لپاره ځي.

احمد شاید نن ښار ته ضمناً د خپل ملګري ملاقات او د وریجو او هــم داسې نورشیانو اخستلو لپاره ځي.

د دې لپاره چې بې ربطه کلمات او الفاظ سره منظم کړو او د موضوع شکل ورکړو نو په دې عمل پيل کوو.

ښوونځی ، شاګرد ، بازار ، مهاجر ، ورځ ، احمد ، کتابونه ، ښوونکی ، ښه ، ډول .

تمرين :

ښوونځی د تعليم او تربيې ځای دی . او هر شاګرد ته ښکاره دي چې د ښوونځي د قانون سره تلنه وکړي او همدا رنګه مسلمان او با ايمانه ښوونکي ته لازم دي چې هره ورځ د درسي پلان او تدريسي اصولو له مخې په ښه ډول د زده کړو د زياتې پوهې لپاره تياري ونيسي . څه رنګه چې احمد مهاجر شاګرد دی د کمپ د ښوونځي په څلورم ټولګي کې دی . او د مهال ويش له مخې کتابونه لولي . او کله کله د پلار سره د خوراکي موادو اخستلو لپاره بازار ته هم ځي.

غوارو چې ځینې د پښتنې کلمات د نمونې په ډول ولیکواو بیا یې په جملو کې استعمال کړو لکه؛

(څه ، څومره ، څو ، کله ، چیرته ، چا ، څوک ، څله ، کوم ، آیا ، څرنګه)

تمرین؛

څه ؛ احمده څه کار کوی ؟

څومره؛ احمده میاشتی څومره تنخوا لري ؟

څو ؛ احمده څو غواوې لري ؟

کله ؛ احمده کله ښار ته ځې ؟

چیرته؛ احمده چیرته ځې ؟

چا ؛ چا خط لیکلی دی ؟

څوک؛ څوک ښار ته ځي ؟

څله ؛ څله بیکاره یې ؟

کوم؛ کوم ډول کور کې اوسیږې ؟

آیا ؛ آیا احمده ته آس لري ؟

څرنګه؛ احمد ته دې څرنګه وویل ؟

موږ کولای شو چې دیوې جملې د پوره وضاحت بلې سره د ارتباط لپاره ځینې اصطلاحات استعمال کړو لکه:

په ترڅ، عین حال، پدې نسبت، په هغه صورت، ګواکې، رښتیا چې، انشاءالله، سمدستي، پرله پسې . . .

محمود پرون ورځ چې په شینو جهاد ته حرکت کاوه پدې ترڅ کې پلاریې هم یوځای ورسره له کوره ووت.

ښاغلي فاضل حکمت یار چې د تیرې دوشنبې په ورځ د مجاهدینو اتحاد په باره کې وینا کوله په عین حال کې د نوموړي وینا خبریالانو ثبتوله.

څرنګه چې احمد ناروغ ؤ پدې نسبت ښوونځي ته سوب نه شو.

په هغه صورت: د مهاجرینو تګ افغانستان ته په هغه صورت کیدای شي چې روسان پرته له قید او شرط څخه ووځي.

انشاءالله: هغه وخت نژدې دی چې انشاءالله افغانستان به آزاد شي.

سمدستي: بدون د پوره او ژور فکر څخه سمدستي په یو عمل پیل لازم نه دی.

ګواکې: نن ورځ خلک داسې خوشحاله برېښي ګواکې ته به وایې د اختر ورځ ده.

رښتیا چې: محب الله رښتیا چې یو پیاوړی مجاهد دی.

پرله پسې: د پسرلي په موسم کې پرله پسې بارانونه په ډېر شدت سره وریږي.

	مذکر	مؤنث
غایب واحد :	هو هغه ښار ته لاړ.	هو هغه ښار ته لاړه .
غایب جمع :	هو هغوی ښار ته لاړل.	هو هغوی ښار ته لاړې.
حاضر واحد :	هو دې ښار ته لاړ.	هو دا ښار ته لاړه .
حاضر جمع :	هو دوی ښار ته لاړل.	هو دوی ښار ته لاړې .
مخاطب واحد :	هو ته ښار ته لاړې .	هو ښار ته ښار ته لاړې.
مخاطب جمع :	هو تاسو ښار ته لاړئ .	هو تاسې ښار ته لاړئ .
متکلم واحد :	هو زه ښار ته لاړم .	هو زه ښار ته لاړم .
متکلم جمع :	هو موږ ښار ته لاړو.	هو موږ ښار ته لاړو.

پورته د مثبت لازم فعلیه مطلقې ماضي جملو تمرین اوګردان دی .

د منځنۍ ايشيا په غرنيزه علاقه کې چې پنځه زره (۵۰۰۰) قبل مسيح کې کومه ژبه ويل
کېده دغه يوه ډېره زړه ژبه وه او د دنيا د ډېرو ژبو مور وه او د ډېرې څانګې
لرې يو طرف ته پهلوي، اوستا، فارسي او سانسکرت او د پاک وهند نورې ډېرې
ژبې د دغې ژبې نه راوتې دي بل طرف ته د يورپ کښې ژبې لکه يوناني
فرانسيسي، جرمني، روسي، لاطيني، ارمني، هسپانوي او نورې هم د دغه
مأخذ او منبع نه راوتلې دي په دوی کې بې شميره لفظونه مشترک دي د منګولي
او افريقايي ژبو د کورنۍ ذکر دلته ضروري نه ښکاري خو داسې معلومېږي
چې د دې ټولو نه يوه زړه ژبه وه چې هغه وخت ويل کېده چې څه وخت بنيادم
د مزکې په مخ د تهذيب ابتدا کوله د دې ژوند ظهور هم په دې اوچتو غرونو
کې شوی وو او چې څه وخت مزکه د لمر څخه رابېله شوه او ورو ورو يخېده،
غونډېده، سختېده نو د اوبو نه لومړی ځل کې د "پامير" د غرونو سرونه راڅرګند
شول او چې اوبه ورو ورو په شا کېدې او زمکه راښکارېده نو واضحه ده
چې د انسان د ژوند څه چې د هر ډول حيات او ژوند ابتدا به هم په دې خوا وشا
کې شوې وي. ځکه چې د زمکې په مخ الله تعالی د ژوند سرچينه اوبه
ښودلې دي. او د آدم عليه السلام کالبوت يې د هغې ختې نه جوړ کړېدی
کوم کې چې د اوبو ګډون وو. د جغرافيې پوهانو د زمکې پر مخ د انسان د
اوسېدو، خوړېدو او ډېرېدو په ذکر کې دا سوچه او روښانه ويلي دي چې زمکه
په اوبو کې پټه وه او بيا ورو ورو اوبه اوچېدې او آخر زمکه ښکاره کېده لکه
چې اوس دريمه برخه مزکه او وچه ده او دوه برخې د اوبو يا سمندر لاندې او تاريخ
هم دا ثابته کړه چې په لومړي ځل د بنيادم د نسل بېلتون د حيواناتو نه هم په دې
لوړو او اوچتو مرتفع سطحه کې پيل شوېدی. او د دغه ځای څخه انسان خور
شوېدی. داسې معلومېږي چې لويديز، ختيز، قطب او سهيل خواو ته ترې نور

	مذکر	مؤنث
غایب واحد :	هو هغه لاړ.	هو هغه لاړه.
غایب جمع :	هو هغوی لاړل.	هو هغوی لاړې.
حاضر واحد :	هو دی لاړ.	هو دا لاړه.
حاضر جمع :	هو دوی لاړل.	هو دوی لاړې.
مخاطب واحد :	هو ته لاړې.	هو ته لاړې.
مخاطب جمع :	هو تاسو لاړئ.	هو تاسو لاړئ.
متکلم واحد :	هو زه لاړم.	هو زه لاړم.
متکلم جمع :	هو موږ لاړو.	هو موږ لاړو.

پورته د مثبت لازم فعل مطلقي ماضي تمرين اوګردان دی.

	مذکر	مؤنث
غایب واحد :	هغه لاړ .	هغه لاړه .
غایب جمع :	هغوی لاړل .	هغوی لاړې .
حاضر واحد :	دی لاړ .	دا لاړه .
حاضر جمع :	دوی لاړل .	دوی لاړې .
مخاطب واحد :	ته لاړې .	ته لاړې .
مخاطب جمع :	تاسو لاړی .	تاسو لاړی .
متکلم واحد :	زه لاړم .	زه لاړم .
متکلم جمع :	مونږ لاړو .	مونږ لاړو .

پورته د لازم فعل د مطلقې ماضي تمرین او ګردان دی .

	مذکر	مؤنث
واحد غایب ؛	هغه راغی .	هغه راغله .
جمع غایب ؛	هغوی راغلل .	هغوی راغلې .
واحد مخاطب ؛	ته راغلې.	ته راغلې.
جمع مخاطب ؛	تاسو راغلی .	تاسو راغلی .
واحد متکلم ؛	زه راغلم .	زه راغلم .
جمع متکلم ،	مونږ راغلو .	مونږ راغلو.

پورته د مطلقې ماضي تمرین اوګردان دی .

مؤنث	مذکر	
هغه یې پخلا کړې .	هغه یې پخلا کړی .	غایب واحد :
هغوی یې پخلا کړې .	هغوی یې پخلا کړي .	غایب جمع :
دا یې پخلا کړې .	دی یې پخلا کړی .	حاضر واحد :
دوی یې پخلا کړې .	دوی یې پخلا کړي .	حاضر جمع :
ته یې پخلا کړې .	ته یې پخلا کړی .	مخاطب واحد :
تاسو یې پخلا کړې .	تاسو یې پخلا کړي .	مخاطب جمع :
زه یې پخلا کړم .	زه یې پخلا کړم .	متکلم واحد :
موږ یې پخلا کړو .	موږ یې پخلا کړو .	متکلم جمع :

غایب واحد : هغه یې ممکن پخلا کړی .

" " : هغه یې شاید پخلا کړی .

" " : هغه یې خامخا پخلا کړی .

پوره ته د فعل حال تمرین دی او د ممکن، شاید، خامخا اصطلاحات د پوره ته تمرین په ټولو حالاتو کې استعمالیدای شي .

	مذکر	مؤنث
غایب واحد	: آیا هغه لاړ ؟	آیا هغه لاړه ؟
غایب جمع	: آیا هغوی لاړل ؟	آیا هغوی لاړې ؟
حاضر واحد	: آیا دی لاړ ؟	آیا دا لاړه ؟
حاضر جمع	: آیا دوی لاړل ؟	آیا دوی لاړې ؟
مخاطب واحد	: آیا ته لاړې ؟	آیا ته لاړې ؟
مخاطب جمع	: آیا تاسو لاړئ ؟	آیا تاسو لاړئ ؟
متکلم واحد	: آیا زه لاړم ؟	آیا زه لاړم ؟
متکلم جمع	: آیا مونږ لاړو ؟	آیا مونږ لاړو ؟

پورته د پوښتني لازم فعل مطلقي ماضي تمرين اوګردان دی .

د لازم فعل د مطلقي ماضي ګردان

		مذکر	مؤنث
غایب	واحد	هغه ودرېد .	هغه ودرېده .
	جمع	هغوی ودرېدل .	هغوی ودرېدي .
حاضر		دي ودرېد .	دا ودرېده .
		دوی ودرېدل .	ذوی ودرېدي .
مخاطب		ته ودرېدې .	ته ودرېدې .
		تاسو ودرېدئ .	تاسو ودرېدئ .
متکلم		زه ودرېدم .	زه ودرېدم .
		مونږ ودرېدو .	مونږ ودرېدو.

مذکر	مؤنث
احمد راغی .	کلالی راغله .
محمود او احمد راغلل	ملالی او کلالی راغلي .
احمده ته راغلي .	کلالی ته راغلي .
احمده او محموده راغلئ .	ملالی او کلالی راغلئ .
زه احمد راغلم .	زه کلالی راغلم .
زه احمد او محمود راغلو .	زه کلالی او ملالی راغلو .

د دوهم ټولګی د پښتو ژبې د تدریس پروګرام

د دوهم زده کړې ته د ژبې د پوهې له پاره ښوونکی باید دا لاندینی د - تدریس د اندازې اصول (د درس کیفیت او کمیت) تر نظر لاندې ونیسي او ورو ورو سته د هغې د ژبې په تدریس پیل وکړي او د تدریسي پلان له مخې دې زده کړو ته سبق وایي .

څرنګه چې د تدریسي قوانینو له مخې دا نتیجه په لاس راځي کوم وخت چې د اول ټولګی زده کړې دوهم ټولګي ته بریالی کېږي نو دغه زده کړې به ضروري د تصویرونو په پېژندنه او معلومات کې او د تورو پېژندل او د دوه توریزو او درې توریزو او څلور توریزو د الفاظو ترکیب او بر سېره په دې د ساده الفاظو استعمال او لوستلو کې پوهه او مهارت حاصل کړي وي نو ښوونکي ته لازم دی چې د درسي پلان د اصول سره برابر د دوهم ټولګی زده کړو ته په ابتدا کې (د درسي کال د شروع څخه) د ژبې ساده عبارت یعنې د هغې موضوع عبارت چې څلورو کرښو ته ورسېږي تدریس وکړي او دغه عمل ته به تر درې میاشتو پورې دوام ورکړي او په دوهم قدم کې به ښوونکی دغه زده کړو ته د زده کړو د استعداد له مخې که ښوونکی ته د هغوی د فکر انکشاف روښانه شو ښوونکی کولای شي چې دېرې موضوع عبارت چې -

شپږ کرښې تدریس کولای شي او ښوونکی به د هغې موضوع یا درس صحیح ډول لوستل او په مطلب او نتیجه باندې زده کړې پوهوي او د برجسته الفاظو معنیٰ او د هغې استعمال په توره تخته باندې ښوونکی په زده کړو کار وکړي او همدارنګه د املاء او درسي موضوع یا درس په ټول برخه کې زیاته ونډه زده کړو ته ورکړي چې کټ مټ د ښوونکي په څیر عمل وکړي (په مجسم ډول سره) او همدارنګه په دریم قدم کې به ښوونکی دڅېږي تدریس په معیاري ډول سره د خپلو شاګردانو د استعداد او فکري انکشاف له حیثه دڅېړې تدریس مخ په وړاندې بیایي یعنې په زده کړو به د پښتو د کتاب قرائت او د کتاب په هر درس په الفاظو او د درس په ماهیت او نتیجه باندې زده کړي پوهوي او برسېره په دې د ځینو غورو او په زړه پورې درسونو لکه لنډ ساده نظمونه، دعا، حمد، نعت، اسلامي ترانه او غوره قصې، متلونه او داسې نور د ښوونکي له خوا په زده کړو یاد ول او حفظ هم ضروري دی تر څو چې د زده کړو ذهني استعداد قوي شي او ذهنونه یې د حفظ قدرت حاصل کړي نو په دې اساس د مثال په ډول د دوهم ټولګي لپاره دالاندیني درسونه لیکو.

لطیفه

یو ساده سړی په ژمي کې د یو کلي تر څنګ تېرېده د کلي سپي پرې راټول شول کله چې هغه تېرېدو ته لاس کړتېږه په ځمکه کې نښتې وه مسافر په زوره ناري کړي چې دا څنګه کلی دی چې سپي یې خوشې کړي دي او تیږي یې تړلي دي.

شماره	لغات	معنیٰ	شماره	لغات	معنیٰ	شماره	لغات	معنیٰ
۱	لطیفه	خوندوره خبره	۳	څنګ	خوا	۵	مسافر	پردیس
۲	ساده	کم عقله	۴	تېرېږي	ډبري	۶	ناري	چیغې

قوم داسې زلمي غواړي

کار چې د نرانو کړي — خوی د بهادرانو کړي
هر وخت تیار اوسي — غور د خوارانو کړي
کوندې یتیمان پالي — کار د شریفانو کړي

قوم داسې زلمي غواړي

سر چې په تلي کېږدي — ویره د چا نه کوي
کار یې د ننګ زغلي — خوښي سودا نه کوي
ملک ته مال وسر بخښي — هسې غوغا نه کوي

قوم داسې زلمي غواړي
قوم داسې زلمي غواړي

معنیٰ	لغات	شمېره	معنیٰ	لغات	شماره
غیرت	ننګ	۵	ننګیالان	بهادران	۱
فکر	سودا	۶	بې وزلي	خواران	۲
وطن	ملک	۷	ښه خلک	شریفان	۳
شور او زوږ	غوغا	۸	میدان	تلي	۴

قامونه جوړ شوا ما دغلته په ځای وکړی پاتې شو د دغه وکړي یوه ژبه هم وه چې
مؤرخین وایي چې دا د ټولو ژبو موروه خو دې ویوونکو پالنه او روزنه داسې
ونه کړي شوه لکه څنګه چې په کار وه خو دیو قوي او پوخ او ټینګ وکړي
ژبه وه نو ښځې ورکه نه شوه دغه وکړي نن ژوندي دي چې د پښتون په نوم
یادیږي او هم یې ژبه ښه قوي او ژوندۍ ده او ددې وکړي دخپلې ژبې یو
غیر معمولي کیفیت دی چې هغه د نړۍ په بل هیڅ قام یا ژبه کې نشته پښتو ددې
قام ژبه هم ده او ددې قام ولسي ژوند، قانون او آئین او د اخلاقو مجموعه هم ده .
پښتو پرښو دل د پښتني روایت سره هیڅکله سمون نه خوري ځکه نو د کلکو
غرونو د سخت کښه او سخت ځان پیدا وکړی تل کلک او پوخ پاتې شوا و د دغه خوا و
شا څخه چا بیخي ونه نړولی شو. پښتو په حقیقت کې ددې وکړي لاتر ننه خپل ځان
باقي ساتلی چې دین هم دی او آئین هم، ژبه او تهذیب هم دی، پښتون په دې داسې
پوخ ولاړ دی چې په هیڅ حالت کې نه خپل آئین پرېږدي او نه خپله ژبه، چې پښتو
ترې پاتې شي نو ایمان ترې لاړ شي. پښتو د پښتون په عقیده مذهب هم دی
ځکه چې پښتون اسلام ډېر ژر قبول کړېدی او خپل کړي وو وجه دا وه چې د
اسلام راوړي اخلاق مطلقاً او ټیک ټاک هم هغه دي کوم چې د پښتو
د تصور او مفکورې ترکیبي اجزاء دي. پښتو او اسلام هم معنا توري ګرځېدلي
دي . د «علامه اقبال» «خودي» په اصل کې د پښتو او دهغې د فلسفې یعنې د
اسلام د فلسفې یوه عالمانه او شاعرانه تفسیر دی. ځکه چې د پښتو د تصور که
فلسفیانه تجزیه وشي نو بیا به یې په دې دریو اصولو بیا موندلی شي. یو دا چې
پښتون به خامخا مسلمان وي، دوهم دا چې د پښتون ژبه به خامخا پښتو وي
وي، دریمه دا چې « پښتون وکړي هر سړي به د پښتنو قبیلو د یوې نه یوې
قبیلې نه وي. د اسلامي نړۍ په هیڅ ملک او هیواد کې څوک دا دعوی نشي

د دریم ټولګی پروګرام

دا یو ثابت حقیقت دی هغه زده کړې چې د دوهم ټولګی څخه بریالی کیږي او د دریم ټولګی سبقونو ته د لوستلو دوام ورکوي دغه زده کړې باید په املاء لیکلو، کتاب لوستلو د لفظونو په استعمال کې د پوهې قدرت تر یوې اندازې حاصل کړې وي نو دغه زده کړو ته دڅرنګ دپوهې له پاره ښوونکی ته ضرور دي چې لاندیني هدایات په نظر کې ونیسي او د تدریسي پلان په مطابق دې عمل وکړي.

۱- ښوونکي ته ضروري ده چې د درس موضوع د قصې په شکل زده کړو ته بیان کړي او توجه دې وکړي چې دغه د موضوع تشریح دې د تصویري شیانو دارتباط له مخې وي او درې ځلې دې ورته تکرار کړي او په مجسم ډول دې دوه یا درې شاګردان د ټولګی مخې ته په نوبت او ترتیب سره راوغواړي او درس دې پرې بیان کړي او ښوونکی دې د دغه کار د ادا نه وروسته دکتاب له مخې په اصل موضوع یا د درس په قرائت باندې پیل وکړي او دغه درس درې کرته باید زده کړو ته تکرار کړي او همدارنګه دې دغه درس ته په مجسم ډول د ټولګي مخې ته څو تنه زده کړي راوغواړي او د دغه

درس قرائت دې پرې وکړي او په ضمن کې دې کم زوري زده کړي هم تر نظر لاندې نيسي او ورپسې دې سمدستي د درس مطلب او نتيجه او د مشکلو الفاظو معنىٰ دې ښوونکى هم وکړي او برسېره په دې مشکل الفاظ د معنىٰ سره دې په توره تخته هم وليکي او زده کړي دې هم دغه عمل بجسماً ترسره کړي او ښوونکى بايد د درس هراړخيزه موضوعات روښانه کړي او په شاگردانو دې مشق او تمرين کړي او بيا وروسته دې د څو تنو شاگردانو څخه د درس ارزيابي او کره کتنه هم وکړي او په آخره کې دې ديوې موضوع په باره کې د کورنۍ وظيفې هم زده کړو ته هدايت ورکړي .

حمد

په نامه د هغه خدای چې دا بیان دی — چې یو نوم یې په نومونو کې سبحان دی
هم پادشاه دی د جمله وو پادشاهانو — هم د هر یوه سلطان په سر سلطان دی
هغه کار چې وهر چا وته مشکل وي — هغه کار وارو ده وته آسان دی
څوک آفتاب شي په آسمان راخېژولی — ده آفتاب راخېژولی په آسمان دی
څوک دلمر په مخ حجاب شي غوړولی — ده پټ کړی لمر په ابر کې پنهان دی
څوک له خاورو شي یو ګل پیدا کولی — ده له خاورو پیدا کړی ګلستان دی

په سجود یې ځمکې سر دی لګولی
هم یې ځوړند په رکوع سره آسمان دی

«رحمان بابا»

شمیر	لغات	معنیٰ	شمیر	لغات	معنیٰ
۱	سبحان	پاک	۵	حجاب	پرده
۲	سلطان	پادشاه	۶	ابر	وریځ
۳	مشکل	سخت	۷	پنهان	پټ
۴	آفتاب	لمر	۸	ګلستان	باغ

دخلورم ټولګي دپښتوژبې دزده کړې پروګرام

د ژبې د زده کړې د قانون له مخه دا بريښېږي هغه شاګردان چې
څلورم ټولګي ته بريالي کېږي او د څلورم ټولګي ذرسونه لولي دغه
شاګردان به ترهغې اندازې پورې د ژبې په اوريدلو - لوستلو - خبروکولو
ليکلو او پوهېدلو او د زياتو موضوعاتو په حفظ کې قدرت او مهارت حاصل
کړي وي چې د دغه پورته ذکرشوي ټولګي د ټولو مضمونونو د ژبې په -
لوستلو - ليکلو او هم د راملاء او انشاء د ليکلو په اصول کې د پوهې قدرت ولري
څکه چې د دغه ټولګي مضمونونه نسبت ديم ته د رکميت او کيفيت) له کبله ډېر تفاوت
لري او همدا رنګه لکه چې څرګنده ده د څلورم ټولګي مضمونونه مختلف او موضوعات
يې هم مختلف دي او په عين حال کې انکشاف لري او د بلې خوا يې د مضمونونو
او ډېرو درسونو مهم شرط د حفظ ضرورت دی نو بر سېره په دې اساس د ژبې
پوهانو تر نظره دا ثابته ده چې د پوهنې د حاصلولو په عمومي صورت کې د
ژبې پوهه لومړی وسيله ده نو د ژبې ښوونکي ته دا ضروري ده چې د
ژبې په پوهولو زده کړه او تدريس کې (د کتاب اوريدلو - خبرې کولو - لوستلو
ليکلو - املاء انشاء) کې دغه زده کړه ته زياته پوره برخه ورکړي او په دې باره

کې دې زده کړې اعاده کړي او زده کړې دې ځیرکه کړي ترڅوچې د پوهې ظرفیت په کې تولید شي همدارنګه د ژبې د پوهې او زده کړې په سلسله کې ښوونکي ته لازم دي چې د ساده نظمونو او شعرونو معنیٰ او تشریح زده کړو ته د موضوع سره برابره وکړي او د شعر مطلب او نتیجه دې ورته روښانه کړي او د مشکلو الفاظو معنیٰ دې په توره تخته هم زده کړو ته ولیکي او بیا دې دغه عمل د شاګردانو څخه اعاده کړي ترڅوچې د ژبې د زده کړې ارخونه او همدارنګه په آینده کې د اوچتو او عالي شعرونو د معنیٰ او مفهوم په نزاکت او باریکۍ خبر او چمتو شي چې د دې پوهې له امله د زده کړو د تقریر او بیان قوه هم اوچته شي او د بیدارۍ حس په زده کړو کې انکشاف پیدا کړي.

. . . .

دوطن ترانه

څمونږ ګرانه وطنه افغانستان وطنه
څمونږ روښان وطنه اوسې ودان وطنه
مونږه اولاد دافغانانو او ته جهان یې څمونږ
دژوند بوستان یې څمونږ
مونږ دې آباد غواړو تل دې آزاد غواړو
خپل اتحاد غواړو په تاکې ښاد غواړو
ستا په تازه هوا ښایسته څمونږ ځوانان وطنه
افغانستان وطنه
ته دغازیانو کورې ته د پوهانو کورې
د ښو ځوانانو کورې دافغانانو کورې
په تاکې غواړو ډیوه بله دعرفان وطنه
څمونږه ګران وطنه

نمبر	لغتونه	معنی	نمبر	لغتونه	معنی	نمبر	لغتونه	معنی	نمبر	لغتونه	معنی
۱	روښان	ځلیدونکی	۴	اباد	ودان	۷	ښاد	خوشحال	۱۰	ډیوه	څراغ
۲	اولاد	زامن اولوڼې	۵	آزاد	خپلواک	۸	غازیان	اسلامي جنګیالي	۱۱	عرفان	پوهنه
۳	بوستان	باغ	۶	اتحاد	یووالی	۹	پوهان	هوښیاران			

سید جمال الدین افغاني (رح)

سید جمال الدین افغاني (رح) جلال آباد پورې نږدې د کنړ په ولایت کې په اسعد آباد کلي کې په ۱۲۵٦ هجري قمري کې زېږېدلی وه. دی د افغانستان د سادات و کورنۍ څخه وه. د پلار نوم یې سید صفدر شاه وه چې کوم ډېر لوی عالم وه. سید جمال الدین افغاني (رح) ابتدائي تعلیم د خپل پلار څخه کړی وه. بیا کابل ته لاړ او نور دیني او عصري تعلیمونه یې هلته وکړل افغاني چې د اتلس و کالو شو. د پلار د وفات نه پس سید صاحب حج ته لاړ چې حج نه بېرته راغلو د افغانستان پاچا دوست محمد خان خپلو دلباریانو کې شامل کړو. خو سید صاحب دلباري ژوند خوښ نه کړو او د حاکمانو د مخالفت له مخه د افغانستان څخه ووت. بیا مصر ته لاړ د مصر عالمانو د سید صاحب ډېر قدر وکړو. او ډېر عالمان یې شاګردان شول. دوی کې یو لوی عالم محمد عبدهٔ هم وه په مصر کې افغاني صاحب یوه رساله – اَلعُرْوَةُ الوُثْقیٰ جاري کړه چې معنی یې ټکمه رسۍ) ده. غرض یې دا وه چې د دنیا ټول مسلمانان دې یو وحدت شي او د استعماریت مخالفت ته به په هر ځای کې لاس واچوي. د اسلام غلیمانو دا کله غوښته؟ د یورپ دواکدارانو په لمسون د مصر نه وشړلی شو. مصر نه پس افغاني صاحب د ترکیې دارالحکومت قسطنطنیه کې د اسلامي اتحاد چیغې ووهلې. د ګل عالم مسلمانانو ته یې وویل چې اتفاق وکړئ او د یو اسلامي بیرغ لاندې راټول شئ. ترمرګه پورې سید صاحب

داکوشش وکړلو چې د نړۍ همه وارو مسلمانانو کې صحیح روح پیدا شي. دری شپیته کلنۍ کې په ١٣١٦ هجري قمري کال په استنبول کې وفات شو او هلته ښخ کړی شو. بیا په ١٩٣٩ کې د مرحوم سید تابوت په ډېر احترام او عزت کابل ته راوړلی شو او د کابل د پوهنتون په احاطه کې ښخ کړی شو.

ګڼه	لغتونه	معنی	ګڼه	لغتونه	معنی	ګڼه	لغتونه	معنی
١	زیږېدلی	پیدا شوی	٥	وفات	مړ شوی	٩	استعماریت	زور او ظلم
٢	عالم	پوه	٦	دلباریان	حکومتي	١٠	غلیمان	دښمنان
٣	عصري	وختي	٧	وحدت	یووالی	١١	لمسون	شیطاني
٤	دارالحکومت	حکومتي مرکز	٨	بیرغ	جنډه	١٢	تابوت	د مړي صندوق

ښه خوی

په خویونو کې ډېر فرق دی — که سړی پرې خبردار شي
ځیني هسې خوی آغاز کا — چې خپل هم ځني بېزار شي
ځیني هسې خوی آغاز کا — چې پردي يې خدمتګار شي

«خوشحال ختک»

ګڼه	لغتونه	معنی	ګڼه	لغتونه	معنی	ګڼه	لغتونه	معنی
١	ښه خوی	ښه عادت	٣	فرق	بېلوالی	٥	آغاز	پیل
٢	بېزار	پرېښودونکی	٤	خدمتګار	خدمت کوونکی	٦	خبردار	آګاه

داووم او داتم ټولګیو د پښتو مضمون د ژبې پروګرام

۱- د تعلیم او پوهنې د قانون له مخې او د پښتو ژبې د ښوونکو، استادانو او هم د روحیاتو ماهرینو تر نظره دا ثابته ده چې داووم او اتم ټولګیو زده کړو ته تر هغه اندازې پورې باید ښوونکی د ژبې پوره معلومات ورکړي چې د دغه ټولګیو د ټولو مضمونونو د زده کړې د جذب اهلیت او قابلیت ولري یعنې په املاء او انشاء لیکلو کې او همدا رنګه د ټولو درسونو پوهې او حفظ کې لوی لاس ولري. نو بنا په دې اساس ښوونکي ته دا ضرور ده چې د زده کړو د ژبې او پوهې د پېرو موضوعاتو په لارو چارو کې زیار وباسي او د زده کړو د لا پسې د ژبې د سویې اوچتولو په هکله په مناسبت ډول ګام په ګام د ژبې تدریس مخکې بوزي. او خصوصاً د اشاراتو، د نیمګړو جملو پوره کول دي په زده کړو کار وکړي.

۲- ښوونکي ته په کار دي چې د تدریس په وخت کې د درس ټولې فقرې په تطبیقي شکل د ګرامر په داخل کې شاګردانو ته وښایي او هم دې د خاص مهال وېش د مخې نېغ په نېغه د ګرامر تدریس هم وکړي چې په معیاري ډول د ژبې د پوهې سطحه یې لوړه شي.

۳- د ژبې ښوونکي ته دا ضروري ده چې د ژبې زده کړه شاګردانو ته د تدریسي پلان په مطابق ترسره کړي. لکه چې مخکې یې یادونه شوېده په هغې کتنه وشي او بیا تدریس ورکړه شي.

۴- د ژبې ښوونکی ته په کار ده چې د پښتو ژبې د سترو او نامتو ادیبانو او شاعرانو او نامتو ټنکیالي قهرمانانو د کارنامو څخه او هم د هغوی د بیوګرافی څخه زده کړې خبر او پوه کړي . لکه په لاندې درسونوکې؛

د اصلاح لاره

او ریدلی مو دي چې د انګلستان پادشاه پنځم جارج د تخت د - کښېناستلو نه مخکې یو وخت امیر البحر مقرر شو . د هغه ځای قاعده ده چې هر نوی آمر کومې ادارې ته چې ورشي نو لومړی څو ورځې خاص د دغه ادارې دفترونه ګوري ، علم زده کړي ، او وروسته په کار شروع کوي . پنځم جارج په دې سلسله کې کوم وخت چې د مامورینو د سوانحو دفتر ګوري ، د یوه سړي د سوانحو پاڼې یې ولوستلې چې څو اخوږه آمران په هغه تېر شوي وو ، ټولو په سرو قلمونو په دغه پاڼو کې د دغه شخص بېکاري او بد اخلاقي لیکلې وه .

امیر البحر (جارج) دغه سړی راوغوښت او ده د سوانحو پاڼې یې ورښکاره کړې چې دغه دی ستا آمرینو ستا په باب کې دا یادداشتونه پرېښي دي مګر زه نه غوارم چې ستا د سوانحو پاڼې په بدعمل ډکې وي زه غوارم چې ته یو کاري او اخلاقي سړی شې ، دغه دی زه ستا په مخ کې ستا د سوانحو پخوانی لایحه شکوم .

نو ده د سوانحو لایحه یې وشکوله دریاب ته یې واچوله او وې ویل د دې ورځې نه وروسته ستا سوانح بیا د سره څخه لیکل کېږي . او س ته پوره اختیار لرې چې د خپلو سوانحو په لایحه کې د هر شي په لیکلو راضي او سې هغه به

کولی چې په دغه وطن کې غیرمسلمان نشته عرب دی که ترک وي که سوډان وي یا اندونیشیا ، دی هرځای او هرقام اوولس هم د دغې قام تخنه غیرمسلمان موجودوي . لیکن پښتنوکې غیرمسلمان هډو په تصورکې هم نه شي راتلای نو ځکه ددې وګړي اوقام نسل اودده دژبې د تحقیق په لړکې بایدچې داخبره هیڅکله د ذهن نه ونه ویستی شي چې داوګړي دابتدا نه په خپل دین آئین اوژبه ټینګ ولاړ راغلی دی . یادلرل په کار دی چې که نړیه دیومخ نه په بل مخ واوړې ددې قام ژبه به اوهم آئین به پښتو وي . سره ددې چې د تاریخ په دوروکې دنوروبهرنې خلکوله په نورونومونوکې ذکرشوی دی . لیکن پښتون په غیرد پښتون نه بل نوم نه مني .

ولیکل شي. وايي چې د دې واقعې څخه د دغه سړي په حیات اوژوند کې داسې عمیق اثر ولوید چې تر دې وروسته هغه بیخي بل سړی شو او ښه ښه خدمتونه يې د لاسه وشو.

شمیر	لغتونه	معنی	شمیر	لغتونه	معنی
۱	سلسله	لړ	۴	عمیق	ژور
۲	سوانح	کیفیت او احوال	۵	خدمت	زیار
۳	لایحه	اصول نامه			

نظم

راشه حال د زماني ښته له ما — مخلص لويه تجربه لري په دا
که هنداره د انصاف ورکړم په لاس — پکې وینې به سړی مخ د بلا
که نقصان د دنیا بولې پر ځان تریخ — دا منه چې بل ته هم دی تاوان تریخ
نري ستن که په ځان چیخ کې ته شې خوږ — پر ما هم کښه د تیږو باران تریخ

د پورته نظم مطلب په نثر کې:- مخلص شاعر وايي، راشه د زماني حال زما څخه وپوښته ولې چې زه په دې لويه تجربه لرم. که د انصاف هنداره ستا په لاس ورکړم نو ته به د سړي مخ د بلا په شان پکې ووینې. که ته د دنیا نقصان په خپل ځان تریخ بولې نو دا ښه ومنه چې پر بل چا هم د دنیا تاوان تریخ دی.

د پورته نظم خلاصه مطلب:- مخلص وايي، چې ما د زماني په خلکو ډیره تجربه کړیده. که څوک د خپل ځان نقصان او بدي نه غواړي نو د نورو په نقصان او بدی رسولو کې دې کوښښ نه کوي. ښه چې پر خپل ځان ښه ګڼې نو پر نورو باندې يې هم ښه ګڼه. داو د پورته نظم مطلب چې ولیکل شو.

د لومړي ټولګي او پنځم ټولګي د ژبې د زده کړې

د مقاصدو مقایسه

مشاهده کونه

لومړی ټولګی

۱- د خپل کور، کوڅې، ماحول او ښوونځي کې د مشخصه شیانو نومونه واخستلای شي یعنې په هغو شیانو چې د هغې درک د پنځو حواسو له لارې کولای شي.

۲- په چاپیریال کې د موجودو شیانو په هکله خبرې اترې وکړای شي او د هغې د استعمال نه هم باید خبر شي.

۳- د تصویرونو په مرسته ویلی شوی قصې په خپلو لفظونو کې تکرار او تمرین کړای شي.

۴- د ورځني شیانو، رنګونو قد او قامت کې توپیر وکړای شي.

پنځم ټولګی

۱- چېرته خاص مهم ځای ته چې لاړ شي د هغې په هکله ورته یو څه اندازه معلومات حاصل شي

۲- د چاپیریال د شیانو مختلف استعمال کول او په کار راوړل وښیې او پرې ډېرې زیاتې خبرې وکړای شي.

۳- د اشارو په مرسته نامکمله او نیمګړې قصې مکملې او پوره کړای شي.

۴- هر ډول واقعات او پېښې او تجربې چې پرې تېرې یا یې وینې هغه په خپلو لفظونو کې بیان کړای شي.

۵- توري یو اځنی حالت کې وپېژني.

۶- د تورو درې واړه حالتونه هم وپېژني.

اورېدل

لومړی ټولګی

۱- په چاپېریال کې موجود اوازونه جلا جلا توپیر کړای شي.

۲- د هم آوازه تورو لکه "ج" او "ژ" توپیر وکړای شي.

۳- په ارامۍ سره واورېدای شي.

۴- تقریري یا زباني هدایت یا حکم چې واوري نو ور باندې پوه شي.

۵- د سمعي آلاتو په خبرو وپوهېږي.

۶- د لهجې نه احساسات معلوم کړای شي.

پنځم ټولګی

۱- په خبرو باندې پوره توجه ورکولای شي.

۲- په خبر واورېدو کې تکلیف محسوس نه کړي.

۳- رېډیو او ټیپ واورېدای شي او پرې وپوهېږي.

۴- چې شعرونه واوري نو ځینې ورته په حفظ او یاد کې پاتې شي.

۵- صحیح پیغام رسونه وکړای شي.

۶- ټیلیفون باندې خبر وصول او حاصل کړای شي.

خبرې کول

۱- خپل کور او چاپېریال په هکله درې دقیقو پورې خبرې وکړي شي.

۲- خبرې کولو کې وېره او شرم محسوس نه کړي.

۳- ویلې خبره چې بیا بیا تکرار نه کړي.

۱- خپل مشاهدات او تأثرات په آسانۍ بیان کړي شي.

۲- خپل خواهشات او تمناګانې په ښه انداز واوروي.

۳- چې کمې غونډې ته تقریر وکولای شي.

لومړۍ ټولګی

۴- په غیر د څه عذر نه نښتي او په سلګو خبرې و نه کړي

۵- په رو، رو یا ژر، ژر خبرې و نه کړي.

۶- د ماشومانو نظمونه او قصې واورولی شي.

۷- اوریدلي خبرې په خپلو خبرو کې بیان کړای شي.

پنځم ټولګی

۴- تلفظ او لهجه دې صحیحه کړي.

۵- په مباحثه کې حصه واخلي او دلیلونه وړاندې کړي.

۶- د خپل چاپېریال په شخړو او واقعاتو خبرې وکړای شي.

۷- په تسلسل سره د فکر او خیال اظهار وکړای شي.

۸- په ډرامکې کې برخه واخستی شي.

لوستل

لومړۍ ټولګی

۱- توري او الفاظ په شکل او اواز تر منځه وپېژني.

۲- توري په درې وارو حالتونو کې وپېژني.

۳- د الفاظو مطلب باندې پوه شي.

۴- واړه ماشومان قصې ولوستی شي.

۵- د مرغیو او ځارووښو په هکله معلومات حاصل کړي شي.

پنځم ټولګی

۱- (خط) ورځ پاڼه او داسې نور ولوستی شي او مطلب ترې واخستی شي.

۲- نظم ولوستی شي او څه ترې یاد کړي شي.

۳- نسبتاً زیاته مطالعه وکړي شي.

۴- څه اندازه اوږدې قصې او متن ولوستی شي.

۵- اسان ساینس او تکنیکي معلومات حاصل کړي شي.

لیکل

نومړی ټولګی	پنځم ټولګی
۱- د قلم، تباشیر او پنسل و نیولی شي.	۱- ښایسته او ښکلی لیک ولیکلی شي.
۲- په کوته تباشیر او پنسل بې ترتیبه راکښل کړی شي.	۲- سوالیه، ځښنه، دیش په خپل خپل ځای ولیکلی شي.
۳- د ټکو او غاښو اهمیت ورته معلوم شي.	۳- پیرګراف جوړ کړی شي.
۴- توري جلا په سرکې، مینځ کی او آخر کې و پیژندی او ولیکلی شي.	۴- درخواستونه، خطونه او دعوتنامې ولیکلی شي.
۵- د تورو او ساده الفاظو املاء ولیکي.	۵- په املاء کې غلطي ونه کړي.
۶- پوره لفظ ولیکلی شي.	۶- په تباشیري تخته په روانۍ سره ولیکلی شي.
۷- نقطې، غاښې، او دایره صحیح صحیح راکاږي.	۷- خپل تأثرات ولیکلی شي.
۸- بې ترتیبه چارټ جوړ کړی شي.	۸- د خپل صنف یا ټولګي د پاره ښکلی چارټ جوړ کړی شي.

بسم الله الرحمن الرحیم

پښتو پښويه یا ګرامر

«پښتو الفبا»

د پښتو الفبا اوتوري (۴۲) دی، ا ـ ب ـ پ ـ ت ـ ټ ـ ث ـ ج ـ چ ـ ځ ـ څ ـ ح ـ خ ـ د ـ ذ ـ ډ ـ ر ـ ړ ـ ز ـ ږ ـ ژ ـ س ـ ش ـ ښ ـ ص ـ ض ـ ط ـ ظ ـ ع ـ غ ـ ف ـ ق ـ ک ـ ګ ـ ل ـ م ـ ن ـ ڼ ـ و ـ ه ـ ۀ ـ ء ـ ی .

په دغه توروکې (۲۲) دوه ویشت توري د پښتو او دري ترمنځ شریک دي؛ او (۸) اته لاندیني توري چې د پښتو خاص توري دي، لکه: ټ ـ ډ ـ څ ـ ځ ـ ږ ـ ړ ـ ښ ـ ڼ ـ یوازې په پښتوکې استعمالیږي ، په پښتوکې د عربي ژبې دغه لاندې توري چې د عربي ژبې خاص توري هم دي استعمالیږي : ذ ـ ث ـ ح ـ ص ـ ض ـ ط ـ ظ ـ ع ـ ف ـ ق . مګر په پښتوکې دغه توري نه راځي او که په کومو کلموکې دغه توري وي نو اصلاً به دغه پښتو نه وي .

کومکي غږونه

کومکي غږونه په پښتوکې په دوه ډوله دي. اول ډول يې خوځندي (حرکتونه) دوهم ډول يې توري دي. موږ نو اصلي توري د دغه غږونو په مرسته ويلای شو؛ او پښتوکې لا ندېني خوځندي موجود دي.

الف : زور لکه: وَر - غَر - غږ ....

ب : زورکی لکه: وچ - مچ - ....

ج : زېر لکه: عِلم - بِل - حس ....

دا خوځندي او بس د پښتو کلمو په سرکې نه راځي او په دخيلو کلماتوکې استعمالېږي.

د : پېښ : لکه تجاهُل - تغافل - تحمل .... دا خوځندي هم دري او عربي کلماتو ر دخيلوکې راځي.

ه : په پښتوکې کله کله په يونيم حرکت باندې د آواز زيات فشار او زور راځي چې هغه ته ځج وايي او ځج په راتلونکي دکلمې معنیٰ دبلې څخه توپير پيداکوي لکه: غوټه - که دآواز زور په اوله څپه باندې راشي نو (غوټه) دګنډې معنیٰ ورکوي اوکه په دوهمه څپه باندې زور راشي يعنی په (ټ) باندې نو دغوټې معنیٰ ورکوي.

کومکي توري

په پښتوکې کومکي توري څلور دي، مګر هغه وخت کومکي ګڼل کېږي چې ساکن توري وي او دمخه تې بل کومکي توری نه وي، دغه توري په وروسته ډول دی. (الف - واو - ی - ه).

۱- الف :- دکلمې په منځ، اول او آخرکې راځي لکه: بابا - انا - لار او نور....

۲- واو :- په پښتوکي په څلور ډوله دی ،

a: نرم واو : چي نرم ویل کیږي او دغه توري یې زور ولري لکه، لَو- پَلو چلو..

b: څرګندواو : چي دغه توري یې څرګندا و د روند پېښ ولري لکه : الو- کچالو- تالو. .

c: کوچنی واو : چي دغه یې لند سپک پېښ موجود وي لکه : لمُري- تاسو. . .

d: اوږد واو : چي اوږد او نرم ویل کیږي او دغه توري یې اوږ دویل کیږي او اوږد پېښ لري لکه : زانګو- پیشو- بیزو- پښتو. . . .

۳- ی :- په پښتوکي پنځه ډوله ده ،

a: نرمه ی : چي پسته ویل کیږي او دغه توري یې زور ولري لکه : سړي- اوړي . . .

b: څرګنډه ی : چي دغه توري یې څرګندا و د روند زیر ولري لکه خپلوي - دوستي . . . .

c: زورکي والا ی : چي دغه توري یې زورکی ولري او دکلمي په آخرکي راځي لکه، چوکۍ- خولۍ..

d: اوږده ی : چي اوږده ویل کیږي او دغه توري یې اوږد زیر ولري لکه، شیدي- مني...

e: کوچنی ی : چي دغه توري یې لنډ زیر ولري لکه، لاندي- باندي- لاړي . . . .

۴- ه :- په پښتوکي په دوه ډوله ده ،

a: څرګنده اولویه ه : هغه ه ته وایي چي دغه توري یې زور ولري لکه چوغکه، غولکه او داسي نور..

b: پټه یا کوچنی ه : هغه ه ده چي دغه توري یې زورکی ولري لکه : نیکه- مرغه. . . .

دکلمو قسمونه او دکلام توکي

هغه لفظ چي دیوې معنیٰ او یوه مقصد لپاره دخولې او ژبې څخه راوزي کلمه بلل کیږي یا په بل عبارت معنیٰ دار لفظ ته کلمه ویل کیږي. مونږ دیو مقصد دڅرګندولو لپاره پوره احتیاج یو چي څو کلمې سره یوځای کړو. دکلمو دیوځای کولو څخه کلام جوړیږي ؛ په پښتو کي دکلمو قسمونه او دکلام توکي په لاندي ډول دي ؛

۱- اسم یا نوم : چي دیو شي نوم وي لکه، چوکۍ- کلالی- چرګ . . . .

۲- **ضمیر**:- چې د اختصار او لنډیز په غرض استعمالیږي لکه: زه- ته- هغه . . .

۳- **صفت**:- چې د یو نوم حالت او څرنګوالی بیانوي لکه: تور- سپین- ډیر- لږ . . .

۴- **فعل**:- هغه کلمې ته وایي چې په یوه زمانه کې په یو کار یا عمل باندې دلالت وکړي لکه: ځم- راځم . . .

۵- **ادات یا توري**:- هغه دي چې مستقله او خپلواکه معنیٰ نه لري او د فعل او د نومونو سره دیو معنیٰ لپاره استعمالیږي لکه: ډېر ډېر- نن پرون . . . .

د مفهوم له مخې د نوم ډولونه

نوم د معنیٰ او مفهوم له مخې په پنځه ډوله دی:

۱- **خاص نوم**:- چې یو خاص سړی یا خاص شی را معرفي کوي لکه: رحمان بابا سید جمال الدین افغاني . . . .

۲- **عام نوم**:- هغه نوم دی چې خاص شی یا خاص سړی ترې نه مراد یږي او په ټولو شیانو دلالت کوي لکه: ښار- موټر- رکشا . . . .

۳- **د جنس نوم**:- هغه دی چې په لږو او ډېرو باندې یو شان دلالت کوي لکه: اوبه- بوره- تېل- کاغذ . . . .

۴- **د جمعیت نوم**:- هغه دی چې په لفظ کې مفرد او په معنیٰ کې د یوې ډلې او جمعیت لپاره راځي لکه: رمه- جرګه- اولس . . . د جمعیت نوم د ډېرو په لحاظ هم جمع کېدی شي لکه: جرګې- رمې . . . .

۵- **مجرد نوم**:- هغه دی چې مادي وجود نلري او په سترګو نه لیدل کېږي لکه: عقل- پوهه- ویره- وجدان . . . .

د جوړښت په لحاظ نوم په دوه ډوله دی

۱- **بسیط نوم**:- هغه نوم ته وایي چې مفرده کلمه وي او نور توکي و نه لري لکه: لاس

میز - اور - کټ . . . .

۲- مرکب نوم :- هغه نوم دی چې د دوو یا زیاتو کلمو څخه جوړ شوی وي لکه: جلال آباد - شیرپور - کندهار . . . مرکب نوم کله کله په لنډ او مرکب صورت سره هم راځي لکه: ترله (د تره لور) تروږزی (د تروږ زوی) . . . .

مذکر او مؤنث

ټول نومونه په پښتو کې د کیفیت او جنسیت له مخې په دوه ډوله دي یعنې نرینه او ښځینه - او د غه دواړه ډولونه ځینې نخښې لري چې په وروسته د ول ښودل کیږي.

۱- نرینه نوم نخښې :- کوم نومونو او صفتونو کې چې په پای کې وروسته دغه علامې راشي مذکر یا نرینه نومونه ګڼل کیږي.

a: نرمه ی :- لکه: سړی - لرګی - منګی . . . .

b: څرګند واو :- لکه چاقو - تالو - الو - میلو . . .

c: کوچنۍ (ه) :- لکه: تره - نیکه - ساړه . . . .

d: نرم واو :- لکه: لو - پلو - چلو . . . .

e: هغه ټول نومونه چې په آخر کې اصلي توري راغلي وي مذکر ګڼل کیږي لکه: لاس - اور - غل - مل - چل - شل . . . .

یادښت :- هغه ساکنه (ی) چې د مخه یې ساکن (واو) یا (الف) وي د اصلي توري حکم لري لکه: چای - زوی - ځای . . . .

۲- ښځینه نوم نخښې :- هغه نوم کې او صفتونو کې چې په اخر کې یې دغه وروسته نخښې راغلي وي مؤنث یا ښځینه نوم ګڼل کیږي:

a: څرګنده ه :- لکه: اسپه - لخته - توره - سپینه . . .

د پښتو ژبې اهمیت

۱- د تهجي حروفو په میدان کې که مونږ وګورو نو د پښتو ژبې په دغه باب له ښه او پراخه برخه رسیدلې ده ځکه چې نه د انګریزي او نه د عربي او فارسي حروف او همداسې د اردو د تهجي حروف دومره توري لري. د واقعیت او مشاهدې له مخې د پښتو د تهجي حروف د څلویښت نه زیات وکم لري، اردو ژبې سره یو دېرش توري د عربي ژبې یو کم دېرش، فارسي سره اته ویشت او د انګریزي سره خوا ایله بیله شپږ ویشت توري دي د تورو د زیاتوالي نه د پښتو ژبې پراخوالی او انکشاف ثابت دی او د ژبې د پراخوالي ثبوت دا دی چې په دې کې د نورو ژبو د تورو او الفاظو خپلولو اهلیت شته دی ځکه که مونږ بلې ډډې ته وګورو نو نورې ژبې په ځینو ځینو ځایو کې د پښتو الفاظو خپلولو کې پاتې راځي.

مطلب دا شو چې پښتو ژبه لکه د خپلو ویونکو خوی لري لکه د مثال په ډول د مېلمه لفظ دا سې مېلمستیا کوي چې د غه مېلمستیا یې خپلوۍ کې بدله شي.

۲- پښتو ډېره زړه ژبه ده او لکه څنګه چې یې د ویونکو خوی بوی، کړه وړه، ناسته پاسته، دود او دستور کې خپل مخصوص انداز لري دغه انداز د دې ژبې هم دی

SOS/PG" BELGIUM-SOLIDARITE AFGHANISTAN

Solidarité Afghanistan

دافغان مهاجر وښوونکو لپاره تربیتي پروګرام

PASHTO پښتو

مرتب: عبدالصبور «عزیزي»

څېړونکی: سید منظرجان «ساجد»

د مېږي کال ۱۹۸۷ م

SOS/PG* BELGIUM-SOLIDARITE AFGHANISTAN

S.O.S.P.G

PER GENTES PRO GENTIBUS

Solidarité Afghanistan

دافغان مهاجروښوونکولپاره تربيتي پروګرام

PASHTO پښتو

مرتب: عبدالصبور «عزيزي»

څېړونکی: سيد منظرجان «ساجد»

دسمبر کال ۱۹۸۷-م

فهرست

شماره	مضمون	مخ
۱	د پښتو ژبې تاریخ	
۲	د پښتو ژبې اهمیت	
۳	د ماشوم د ژبې د زده کړې لوړې	
۴	تصویرونه، چارټونه، ماډلونه	
۵	د لیک او لیکلو مهارتونه	
۶	د لوړې زده کړې منشاء او مقاصد	
۷	د پښتو ژبې د زده کړې خاص مقاصد	
۸	د ژبې د زده کړې بنیادي اصول	
۹	د پښتو د زده کړې لارې چارې	
۱۰	د ژبې د زده کړې زړې پوړې لارې چارې	
۱۱	د شغل تحریک	
۱۲	د لوبو تحریک ـ د رشک او تضاد تحریک	
۱۳	توره تخته	
۱۴	کره کتنه	
۱۵	د بنه لیک د زده کړې لارې چارې	
۱۶	د لیک غځښې نښانې	
۱۷	د لیک زده کړې کې د املاء اهمیت	
۱۸	د املاء اصول	
۱۹	انشاء لیکنه	
۲۰	متلونه	
۲۱	لنډۍ	
۲۲	د پښتو ژبې د نورو ژبو....	
۲۳	شفاهي تمرینونه	
۲۴	د کلیدي الفاظو استعمالول	
۲۵	د ربطیه کلماتو استعمالول	
۲۶	د مشخصه موضوع تمرین	
۲۷	د مشتق نوم ځنې نور نمونه	
۲۸	د نیمګړې جملې پوره کول	

شماره	مضمون	مخ
۲۹	د لنډې جملې بدلول په اوږدې	
۳۰	د ربطیه کلمو په واسطه د موضوع	
۳۱	د پښتو اصطلاحاتو استعمال	
۳۲	د استفهامي کلماتو استعمال	
۳۳	په جملو کې د زمانو تمرینات	
۳۴	(د دویم ټولګی، دریم، څلورم او ترانم	
۳۵	د لومړي ټولګی او پنځم ټولګی د ژبې	
۳۶	پښتو پښوونه (ګرامر) او کومکي	
۳۷	د کلمو قسمونه او د کلام توکي	
۳۸	د مفهوم له مخې د نوم ډولونه او	
۳۹	د مؤنث ډولونه او مونث جوړونه	
۴۰	مفرد او جمع	
۴۱	ځینې جمعې	
۴۲	د اسم حالتونه	
۴۳	نه بدلېدونکي نومونه	
۴۴	په پښتو کې د پردو لغاتو قانون	
۴۵	ضمیرونه	
۴۶	فعل	
۴۷	د مصدر پېژندنه	
۴۸	د بیان علم، تشبیه	
۴۹	د تشبیه مثالونه په اشعارو کې	

شماره	مضمون	مخ
۵۰	د تشبیه غرض	
۵۱	د تشبیه ادات په اشعارو کې	
۵۲	مجاز	
۵۳	استعاره	
۵۴	د تشبیه او استعارې توپیر په اشعارو کې	
۵۵	مصرحه استعاره	

مأخذونه

د دې کتاب په لیکنه کې د دې لاندې مأخذونو څخه استفاده شوې ده.

۱- لرینګ ماډیولز قومي اداره نفسیات قائداعظم یونیورسټی اسلام آباد.

۲- ډیپل (DAPL) پاک جرمن لومړني تعلیمات پېښور.

۳- پښتو لارې چارې (پښتو اکیډیمي پېښور).

۴- پښتو ګرامر «پښویه» پښتو ټولنه کابل.

۵- «علم بیان» پښتو ټولنه کابل.